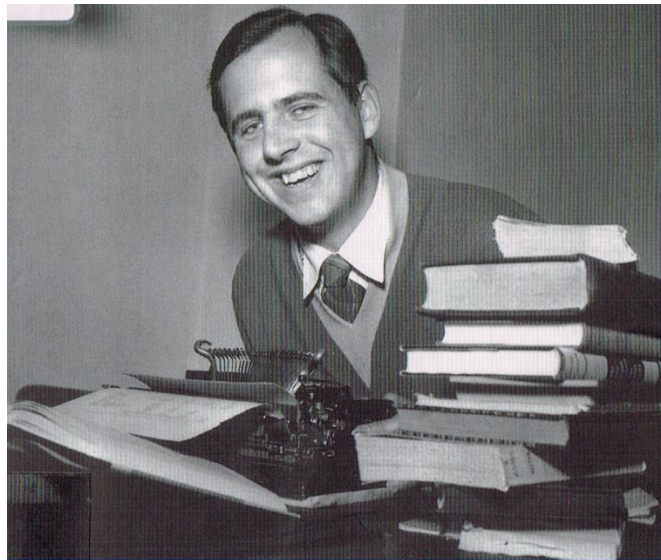

Den seksuelle fortrængning i den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsroman

---

En analyse af H.C. Branners Legetøj og Klaus Rifbjergs Den kroniske uskyld med udgangspunkt i Freuds psykoanalyse

Jeffrey Luz Ishøy
Speciale, 10. semester, Dansk
Aalborg Universitet
Vejleder: Peter Stein Larsen
Afleveret 31. maj 2013

1 Prolog

Når jeg i den følgende opgave ønsker at undersøge den seksuelle fortrængnings betydning for den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsroman, er det først og fremmest fordi jeg har en generel interesse for menneskets adfærd, og hvordan denne fungerer i et fællesskab. At jeg har valgt H.C. Branner skyldes nok hans lidt introverte og dystre tilgang til mennesket, og ikke mindst hans freudianske tilgang til barndommen som noget grundlæggende i psyken, der får en afgørende betydning for den enkeltes adfærd i voksenlivet. Efter at have set et interview med ham på DR's hjemmeside, var jeg straks solgt. Hvad angår Klaus Rifbjerg, - var han den åbenlyse kandidat til at belyse menneskets adfærd i en moderne tid, hvor det ikke længere er staten, der har den afgørende betydning, men mennesket selv. Hvor meget magt har fællesskabet egentlig over den enkelte? At Freud i sin tid smed en bombe, hvis eftervirkninger vi endnu ikke er kommet os over, fremgår ganske, både i *Legetøj* og i *Den kroniske uskyld*. Jeg vil tilmed påstå, at mennesket den dag i dag befinder sig i et problematisk og uafsluttet forhold til hans teorier. Hvorom alting er, fremgår konsekvenserne af den seksuelle fortrængning i begge romaner, i så alvorlig en grad, at enhver der læser værkerne, må begynde at interessere sig for Freud. Og af den grund nok også bør have ham i baghovedet gennem hele læseprocessen.

Jeg har så vidt muligt forsøgt at gøre opgaven overskuelig ved først og fremmest at gennemgå Freuds teorier på en måde, hvor selv den som ikke er bekendt med ham, har en chance for at forstå ham. Dernæst har jeg lavet en analyse af hver roman med en efterfølgende sammenfatning. Og til sidst en konklusion, der gerne skulle "trække opgaven sammen" og besvare min problemstilling. Dertil følger da også en epilog, ud fra hvilket jeg revurderer mit syn på den enkeltes (seksuelle) forhold i samfundet, og ikke mindst dets betydning i en moderne tid.

Sidst, men ikke mindst, ønsker jeg at rette en særlig tak til Peter Stein Larsen for en fremragende støtte gennem hele vejledningsprocessen.

Jeffrey Luz Ishøy

Skagen, 2013

Indholdsfortegnelse

1	Prolog.....	2
2	Indledning.....	5
3	Teori.....	7
3.1	Den seksuelle fortrængning	7
3.1.1	Freud og samfundet	7
3.1.2	Overjeg'et, jeg'et, det'et og samfundet	9
3.1.3	Fortrængningen og det ubevidste	11
3.1.4	Neurosens sadistiske tilbøjeligheder.....	12
3.1.5	Psykoanalysen og jeg'ets forsvarsmekanisme.....	13
3.1.6	Drømmenes betydning for det fortrængte	14
3.1.7	Angstneurosen og den seksuelle drift (libidoen).....	16
3.1.8	Den neurotiske angst og det ødipale stadie (den falliske fase).....	17
3.1.9	Den fortrængte seksualitet inden for epikken – med fokus på den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsroman	19
4	Analyse	22
4.1	Analyse – <i>Legetøj</i> (1961)	22
4.1.1	Genre	22
4.1.2	Komposition.....	24
4.1.3	Stil	27
4.2	Den seksuelle fortrængning	29
4.2.1	Det ubevidste land.....	29
4.2.2	Den svage mand	31
4.2.3	Den stærke mand	36
4.2.4	Kvinden	37
4.3	Sammenfatning	41
4.4	Analyse – <i>Den Kroniske Uskyld</i> (1958)	42
4.4.1	Genre	42
4.4.2	Komposition.....	44

4.4.3	Stil	49
4.4.4	Den seksuelle fortrængning	51
4.4.5	Fru Junkersen.....	54
4.5	Sammenfatning	56
5	Konklusion	58
6	Epilog	59
7	English summary.....	60
8	Litteraturliste	62
8.1	Primærlitteratur	62
8.2	Sekundærlitteratur	62

2 Indledning

Den seksuelle fortrængning i den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsroman synes underbelyst, og fortjener nærmere belysning. HC Branner og Klaus Rifbjerg er om nogen hovedskikkelser inden for disse, og har, for mig at se, et enestående fokus på den menneskelige seksualitets fortrængning som noget afgørende for den enkeltes adfærd. Her er det svært ikke at tænke på Freuds teori om det ubevidste, der, som noget fortrængt, afgør mennesket handlinger (og ikke mindst dets psykiske tilstand). Som to af de mest fremtrædende bøger fra deres forfatterskaber ser jeg *Legetøj* og *Den kroniske uskyld* som eksempler, der, med udgangspunkt i Freuds psykoanalyse, udmærker sig til at belyse den seksuelle fortrængning inden for kollektivromanen såvel som udviklingsromanen.

I *Legetøj* får vi, som læser, et billede af fascismens fremvækst i 1930'erne – en social magtkamp eller et forfejlet forsøg på at skabe et statsstyret overmenneske. Et vigtigt led i den fascistiske ideologi, - er statens kontrol over individets seksualitet: ”Staten har brug for den aggressive potente mand. Hans energi må ikke forbruges i samlivet med en seksual partner, men kanaliseres ind i arbejdet for staten.” (Hansen og Jørgen m.fl. 1996: 276). Og det er netop denne kontrol, som i den brannerske logik synes at skabe en sygelighed hos den enkelte borger, der aldrig udlever sin egentlige seksualitet, men blot kan forsøge at hævde den ved at udvide sit kontor, - eller købe et større gulvtæppe. Al seksuel realisering kuldastes da til fordel for en statstyret ideologi, hvor en fascistisk magtsyge styrer slagets gang. Som et produkt af 1930'ernes socialrealisme, må *Kejserboderne* da siges at gestalte et billede af samfundets datidige fascistiske verdensbillede, hvor det er bedre at træde på andre, end selv at blive trådt på – og hvor forretningen er alt, og den enkelte intet. (Branner 2001: 285).

I *Den kroniske uskyld* oplever vi en lignende seksuel problematik – omend den ikke er fascistisk, er den mærket af en seksuel undertrykkelse, der medfører en sygelighed, der ligner den, vi finder hos Branner. Magten finder vi hovedsageligt i Helles forhold til sin moder, fru Junkersen, som tager udgangspunkt i et hierarki, der ikke tillader hende at udleve sin seksualitet. Som en glubsk løve, - forfører hun hendes kæreste(r). Helle lider til sidst skibsbrud, - og tager sit eget liv. Som hos Branner, - får den seksuelle undertrykkelse drabelige konsekvenser, - og må siges at afspejle en tid af seksuel fortrængning. Janus' ven, Tore, er et – måske - fremragende eksempel på dette. Som navnet antyder, har Janus' karakter (ifølge romersk mytologi) to ansigter, og som læser er det svært ikke at bemærke

den seksuelle fortrængning, som synes at have en afgørende betydning for hans adfærd gennem hele romanen. Udadtil er han den seje og kække kammerat, der ser op til sin gode ven, Tore. Men indadtil er det som læser svært ikke at bide mærke i den spirende homoseksualitet – de forbudte følelser, der tyder på mere end blot venskab.

Fortrængningen synes hos Rifbjerg, - at udtrykke nogle seksuelle problematikker, som til dels kan spores tilbage til 1930'ernes socialrealisme: Også her har samfundet en betydning, der gør, at den enkelte må kuldkaste sine inderste drifter og længsler, for at kunne tilpasse sig fællesskabets normer. Snart lægges der låg på Janus' homoseksuelle følelser for Tore, snart på Helles seksualitet, snart på hendes liv.

Både Rifbjerg og Branner synes, - på sin vis, - at gestalte en seksuel undertrykkelse, der skaber en sygelighed hos den enkelte, som på den ene eller anden måde får fatale konsekvenser. Hos Rifbjerg er fascismen lagt på hylden, men han beskæftiger sig stadig med den brannerske – eller snarere – den freudianske undertrykkelse af de menneskelige drifter. I det følgende, - vil det være interessant at undersøge, - hvordan den fortrængte seksualitet gestaltes i de førnævnte romaner, og hvorvidt der finder en udvikling sted. Jeg opstiller følgende problemstilling:

Hvorledes gestaltes menneskets fortrængte seksualitet i den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsroman? Kan man tale om, at sidstnævnte videreudvikler tendenser fra førstnævnte? Og i så fald, hvordan?

3 Teori

3.1 Den seksuelle fortrængning

3.1.1 Freud og samfundet

Som psykoanalysens fader og et af det 19. århundredes mest indflydelsesrige tænkere, gør Sigmund Freud op med den hidtidige tabuiserende opfattelse af menneskets seksualitet (og ikke mindst psykens opbygning). I en victoriansk tid hvor seksuel fortrængning synes at være en del af hverdagen, ser han samfundets normer, som en undertrykkende instans, der sygeliggør menneskets seksuelle natur. Menneskets seksualitet er, som samfundet vil have det, ikke blot et spørgsmål om reproduktion, men om psykens velbefindende. Seksualdriften (eller libidoen som han betegner det) er i første omgang rettet mod at opretholde forskellige former for tilfredsstillelse, som er nødvendige for psykens naturlige balance. (Freud : ix). Tilfredsstillelsen af den enkeltes seksualitet får dermed en udslagsgivende betydning i forhold til hendes adfærd: Neurotiske lidelser er et produkt af seksuel fortrængning, der kan udmønte i perverse tilbøjeligheder hos det raske individ:

”[...] man må opstille seksualfortrængningen som et indre moment ved siden af de ydre momenter, som for eksempel frihedsindskrænkning, det normale seksualobjekts utilgængelighed, farer ved den normale seksualakt osv., der kan lade perversioner opstå hos individer, som måske ellers ville være forblevet normale.” (Freud 1995: 76).

Givetvis sætter han driftslivet over for samfundslivet, og udpeger dermed en egentlig problematik imellem de seksuelle drifter og samfundets indskrænkende normer. Tilmed kan han siges at skildre to verdener – et indre og et ydre moment, hvor den ydre undertrykkelse af det indre kan skabe perversioner hos individet. Samfundet får da en altafgørende betydning for den enkeltes psykiske tilstand, og må undertiden tilskrives ansvaret for hendes neurotiske lidelser (herunder de perverse tilbøjeligheder), som kan forekomme ved seksuel fortrængning. I *Psykoanalyse* (1990) beskriver han da

hvorledes seksuel fortrængning kan afspore individet fra sin oprindelige seksualitet, og dermed forårsage neurotiske lidelser:

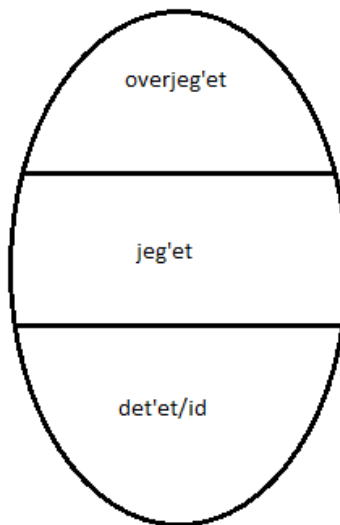
”De, mine tilhørere, har hørt at man kan pådrage sig neurotiske lidelser, når den normale seksualtilfredsstillelse svigter. Ved dette reale afkald kaster behovet sig ud på de abnorme veje til kønslig ophidselse. Senere vil De kunne indse, hvordan dette går til. I hvert fald forstår De, at en sådan ”afsporet” opstemning må få de perverse tilbøjeligheder til at træde stærkere frem, end det ville have været tilfældet, hvis ingen real hindring havde stillet sig i vejen for den normale seksualtilfredsstillelse.” (Freud 1990: 238).

Den seksuelle fortrængning – eller den manglende seksuelle tilfredsstillelse afsporer, så at sige, den enkelte fra sin oprindelige seksualitet, således at hun i sine neurotiske lidelser, søger at opfylde det, som i første omgang ikke blev opfyldt. Følgelig må de perverse tilbøjeligheder træde stærkere frem, idet fortrængningen forstærker dem. Afkaldet på den normale seksualtilfredsstillelse er ingeniørlig og naturligt, og må, som et samfundsmæssigt krav, siges at sygeliggøre den naturlige, seksuelle udfoldelse.

Samfundet får da, - som et ydre moment, - en rammegivende effekt i forhold til individet, som, idet det ikke kan finde seksuel tilfredsstillelse på normal vis, søger denne ad andre veje, der ikke er naturlige. Menneskets perversioner skyldes, – i kort form – dets undertrykkende normer, som kræver det unaturlige af individet. Den seksuelle fortrængning er derfor, i Freuds forstand, ikke blot et spørgsmål om reproduktion, men ydermere et spørgsmål om hvorvidt naturlige drifter kan undertrykkes uden at individets seksualitet afspores, og således bliver pervers eller neurotisk, – og at der dermed skabes ubalance i psyken. Endelig synes han da, i sine psykoanalytiske antagelser, at sætte menneskets seksuelle drifter (det indre moment) over for samfundet som det ydre moment, der undertiden kommer i konflikt med førstnævnte. Dermed synes han også at trække på forholdet imellem det’et og overjeg’et som indre og ydre momenter, der, alt i forhold til samfundets normer, dikterer jeg’et. Med dette in mente vil jeg i det følgende se nærmere på det konstitutionelle forhold imellem disse tre, og deres forhold til samfundet og den seksuelle fortrængning.

3.1.2 Overjeg'et, jeg'et, det'et og samfundet

(figur 1)

Den nemmeste måde at forstå Freuds inddeling af den menneskelige psyke (se figur 1) og dennes forhold til samfundet på, er måske, i første omgang, at se den som et apparat, der fungerer i tre dele (mig bekendt er dette også Freuds synspunkt). Hvor overjeg'et regulerer drifterne i det'et (eller ID) i forhold til de ydre omstændigheder, er jeget resultatet deraf. Dets opgave er således at opholde sig selv i forhold til overjeg'et og det'ets krav (følgelig har også fortidens indflydelse en betydning – hvor det'et afhænger af det nedarvede, afhænger overjeg'et af det, det har overtaget fra andre). Jeg'et kan således ses som en ydre virksomhed der (under fortidens indflydelse) gør sig bekendt med den ydre verden, ved at regulere og undertrykke drifter, som ikke gør sig passende i et civiliseret samfund:

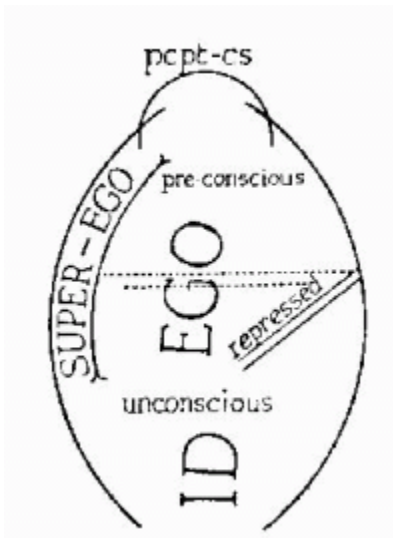
Dets opgave er selvopholdelse, en opgave det løser ved udadtil at lære stimuli at kende, oplagre erfaringer om dem (i hukommelsen), undgå for stærke stimuli (ved flugt), nærme sig passende stimuli (ved tilpasning) og endelig lære at forandre den ydre verden til egen fordel på hensigtsmæssige måde (aktivitet); indadtil, overfor det'et, ved at få kontrol over driftskravene,

afgøre om de må tilfredsstilles, udskyde tilfredsstillelsen til tidspunkter og omstændigheder, der er gunstige i forhold til den ydre verden, eller helt undertrykke dem. (Freud 1998: 16).

Jegets drifter reguleres af ydre omstændigheder, som undertiden udskyder eller undertrykker dets seksuelle tilfredsstillelse. Overjeg'et, jeg'et og det'et fungerer således som forskellige instanser i psyken, hvis drifter i sidste ende dikteres af de udefrakommende omstændigheder. Overjeget's regulering af det'ets drifter må da ultimativt tilskrives samfundet, som den ypperste normgiver. Således får jeg'et da også, i forhold til Freud, en samfundsskabt karakter, som undertiden må undertrykkes for ikke at bryde med civilisationens normer. Derfor må også perversioner og neuroser (som nævnt i forrige afsnit) siges at afhænge af hvorvidt samfundets normer tillader, at der er balance imellem behov og tilfredsstillelse – eller hvordan forholdet imellem overjeg'et, jeg'et og det'et konstitueres. Hvorvidt jegets seksuelle natur sygeliggøres, er da i sidste ende et spørgsmål om hvorvidt samfundet tvinger det til at undertrykke dets drifter.

De drifter, som fortrænges, er imidlertid ubevidste og kan undertiden (som det indtil videre er fremgået) vise sig i bevidstheden i form af neurotiske lidelser. Det fortrængte kan da ses som ubevidste kræfter, idet de får en afgørende betydning for jeg'ets seksuelle adfærd (eg., jeg'et der, som en konsekvens af seksuel fortrængning, søger tilfredsstillelse ad perverse og unaturlige veje). Det ubevidste må da ses som et reservoir for det fortrængte. Det vil således være væsentligt at se nærmere på neurosens forhold til det ubevidste, som en særlig del af psyken, der i det følgende fortjener en nærmere forklaring.

3.1.3 Fortrængningen og det ubevidste

(figur 2)

I den ubevidste del af det psykiske apparat (se figur 2) gemmes de fortrængte drifter, hvor de undertiden kan give udslag i jeg'et (egoet) i form af neurotiske lidelser. Neurosen opstår da som en forudsætning af indespærrede drifter, der endnu ikke er blevet bevidstgjorte. Dens symptomer er, med andre ord, en konsekvens af den indespærrede seksualdrift – eller manglende libidoudfoldelse, som til stadighed ikke er blevet forløst i bevidstheden:

”Symptomdannelsen er en erstatning for noget andet, der ikke er fuldbyrdet. Visse sjælelige processer havde normalt skullet udvikle sig så langt, at bevidstheden havde fået kendskab til dem. Dette er ikke sket, og derfor er symptomer opstået af de afbrudte, på en eller anden måde ødelagte processer, som måtte forblive ubevidst.” (Freud 1990: 216).

De udefrakommende krav (og her må der igen refereres til samfundet som den ypperste normgiver) til seksualdrifterne præger da overjeg'et til at fortrænge de uacceptable krav fra det'et, som imidlertid giver udslag i neurotiske symptomer hos jeg'et, der må stå til regnskab for overjeg'et og det'ets krav. De udefrakommende omstændigheder præger da overjeg'et til at stille unaturlige krav hos det'et, der

imidlertid efterlader sig uforløste, neurotiske symptomer i bevidstheden. Som det indtil videre er fremgået, synes neurosen da, i Freuds forstand, ganske enkelt at afhænge af hvorvidt seksualdriften indespærres i underbevidstheden, – og dermed ikke bliver bevidstgjort. Jeg'ets neurotiske udslag kan da ses som en manglende seksualudfoldelse, der stedfæster sig i bevidstheden som en uafsluttet – eller en ødelagt – proces, der til stadighed søger forløsning i bevidstheden (de perverse tilbøjeligheder, som vi stiftede bekendtskab med tidligere kan i denne henseende ses som et neurotisk forsøg på at erstatte en ødelagt proces – vis-a-vis, en drift som ikke blev udfriet i første omgang). Neurosen kan da betragtes som "[...] en traumatisk lidelse, der opstår ved manglende evne til at afvikle en for stærkt affektbetonet oplevelse." (Freud 1990: 212).

Som det nu burde fremgå, kan de fortrængte drifter (den manglende libidoudfoldelse) ses som en indespærret energi, der ved fortrængningen ikke er blevet forløst i bevidstheden. Det'ets krav er blevet undertrykt i en sådan grad, at sporene viser sig i jeg'et, som en ødelagt proces, der endnu ikke er blevet afsluttet. De neurotiske lidelser består da i, at den seksuelle fortrængning fremtvinger erstatningssymptomer i bevidstheden, som kan vise sig i form af perverse tilbøjeligheder. Hvorvidt disse fremtvinges, - må imidlertid siges at afhænge af hvorvidt seksualdrifterne tillades af de ydre omstændigheder, – herunder samfundet som den udøvende normgiver. I det følgende vil det imidlertid være interessant, at se på forholdet imellem den seksuelle fortrængning og neurosens hyppigste og mest betydelige af alle perversioner – de sadistiske tilbøjeligheder.

3.1.4 Neurosens sadistiske tilbøjeligheder

Som vi indtil videre har set det, kan en tilstrækkelig fortrængning af de seksuelle drifter medføre neurotiske lidelser. Vi har set hvordan disse rodfæster sig i underbevidstheden som en fortrængt, indespærret energi, der søger forløsning ad unaturlige veje, hvorved der skabes en form for neurotisk forstyrrelse i sindet. Hvad der imidlertid gør sig gældende i det man måske kan kalde det yderste tilfælde af neurosens perversioner, er disses sadistiske tilbøjeligheder. Seksualdriften består, ifølge Freud, af aktive og passive kræfter, som er henholdsvis sadistiske og masochistiske. En normal seksualitet vil da være en mellemvej af det sadistiske og det masochistiske. Sadismens perversioner (lysten til at gøre skade på andre) opstår da, idet der er ubalance imellem de to. Og således følger det at:

”De fleste mænds seksualitet viser en iblanding af *aggression*, af tilbøjelighed til at ville betvinge, hvis biologiske betydning turde ligge i nødvendigheden af også at overvinde seksualobjektets modstand på anden måde end gennem *kurmageri*. Sadismen ville da svare til en selvstændiggjort og overdreven aggressiv komponent i seksualdriften, der gennem forskydning er blevet til hovedsagen.” (Freud 1985: 65-66).

Seksualdriften har en naturlig bestanddel af aggression i sig, hvis forskydning eller fortrængning manifesterer sig i sadistiske drifter. Hvorvidt dette er tilfældet, kan da siges at afhænge af den seksuelle fortrængnings karakter, – hvorvidt libidoen forløses på naturligvis eller ej. Den fortrængte libido kan da ses som en aggressionsfaktor, der truer med at skabe uligevægt i seksualdriftens naturlige balance. Balancen imellem de aktive og passive kræfter bestemmes således alt i forhold til libidoens karakter. En balance imellem eros (elskovsdriften) og destruktionsdriften¹, som i bogstaveligste forstand handler om liv og død: ”Forandringer i drifternes blandingsforhold har de mest håndgribelige følger. Et stærkere tilskud til den seksuelle aggression gør elskereren til lystmorder, en stærk reduktion af den aggressive faktor gør ham genert eller impotent.” (Freud 1998: 19). Som en neurotisk lidelse kan de sadistiske tilbøjeligheder da ses som et resultat af en fortrængt seksualitet, der ikke længere er i balance med sig selv (forholdet imellem de aktive og de passive kræfter). De fortrængte drifter vil dermed, som en neurotisk perversion, søge forløsning i sadistiske handlinger, hvis karakter afhænger af den fortrængte mængde af libido.

3.1.5 Psykoanalysen og jeg’ets forsvarsmekanisme

De neurotiske lidelser (og dermed også de fortrængte drifter) lader sig imidlertid ikke forløse uden videre, idet de beskyttes af jeg’ets indbyggede forsvarsmekanisme. I *Jeg’et og forsvarsmekanismerne*, påpeger Anna Freud denne som en modstand, der forsøger at forholde de fortrængte drifter skjulte. Under analysen bliver jeg’et således aktivt og forsøger ved modaktioner at forhindre fremstød af det’et.

---

¹ Freud beskriver disse som menneskets grunddrifter. Hvor målet for elskovsdriften, Eros, er at skabe sammenknytning, er målet for destruktionsdriften at opløse og ødelægge denne. (Freud 1998: 18). Her er da tale om to modsatrettede drifter, der til sammen udgør seksualdriften.

(Freud 1964: 29). Patienten modsvarer da den psykoanalytiske tilgang ved at dække over det fortrængte. Følgelig forsøger han at lyve sig ud af det ubehagelige, som vi her ser det hos Freud:

”Snart hævder han, at han ikke kommer i tanker om noget, snart at der kommer så meget op i ham, at han ikke er i stand til at opfatte noget. Så mærker vi med misfornøjet forbavselse, at han har givet efter for snart denne, snart hin kritiske indvending; han røber sig nemlig i de lange pauser, som han lader indtræde i sin tale. Han tilstår da, at dette kan han virkelig ikke sige, han skammer sig – og anvender dette motiv trods sit løfte.” (Freud 1990: 222).

Som en dørens vogter forsvare han de fortrængte drifter ved at holde dem skjulte. Fortrængningens forløsning og dermed også de neurotiske lidelsers ophør, afhænger således af, hvorvidt analytikerens formår at gennemskue og gennembryde jeg’ets forsvarsmekanisme: Patientens bedrag må røbes, således at det fortrængte ikke længere har noget sted at gemme sig. I denne kamp imellem patienten og analytikerens udspilles da kampen om at bevidstgøre det ubehagelige ved at forløse det fortrængte. Jeg’et indbefatter da en anseelig modstandskraft, som er med til at bibeholde de neurotiske lidelser, der i første omgang påtvinges af de ydre omstændigheder. Som det indtil videre er fremgået søger jeg’ets forsvarsmekanisme da at beskytte det fortrængte, således at det ikke forløses eller bevidstgøres. Vi har da, ved hjælp af psykoanalysen, set hvorledes jeg’et hindrer vejen til de fortrængte drifter. I det følgende vil det være væsentligt at se hvorledes drømmene som ”kongevejen til det ubevidste” forholder sig til disse.

3.1.6 Drømmenes betydning for det fortrængte

Drømmene er, som Freud hævder det, ”kongevejen til det ubevidste”. Det er her, at den enkelte, ved at tyde sine drømme, kan få adgang til sine fortrængte drifter. Det som ikke lader sig røbe ved dagslys, når hun er i vågen tilstand, lader sig røbe i nattens mulm og mørke, – når jeg’ets forsvarsmekanisme midlertidigt indstilles for at bevare søvnen:

”Det sovende jeg er imidlertid indstillet på ønsket om at bevare søvnen, føler kravet som en forstyrrelse og søger at blive fri for denne forstyrrelse. Dette lykkedes for jeg’et gennem en

tilsyneladende eftergivende akt, idet det imødekommer kravet med en under disse omstændigheder harmløs *ønskeopfyldelse* og derved ophæver det.” (Freud 1998: 40).

Jeg’ets midlertidige indstilling betyder da, at det som ikke var jeget bevidst i vågen tilstand, bliver hende bevidst i hendes drømme. Selvom om drømmene kan være tvetydige og uforståelige, har de alle det tilfælles, at de er en erstatning for noget, som i første omgang er blevet fortrængt. Således får de da også karakter af at være ”en forvrænget erstatning” for det egentlige, men ikke desto mindre kilden til det fortrængte: ”Den erindrede drøm er jo ikke det egentlige, men en forvrænget erstatning for dette, en erstatning, som skal hjælpe os til, ved fremkaldelsen af andre erstatningsdannelser at komme det egentlige nærmere, at gøre det ubevidste i drømmen bevidst.” (Freud 1990: 88). Fortrængningens symptomer viser sig da i drømmene, som en erstatning for en fortrængt drift – en (forholdsvis) utilsløret ønskeopfyldelse af et forkastet ønske. (Freud 1990: 168). Det sovende jeg oplever da, i sine drømme, fortrængte drifter, som ikke lod sig røbe i vågen tilstand. Disse må imidlertid tilskrives det’ets uafhængighed af jeg’et – det er ikke længere begrænset af det, og røber sig som det vil. Drømmene kan da ses som vejen til underbevidstheden, – der hvor drifterne ikke længere er begrænsede af normer og regler, - der hvor det’et trumfer jeg’et.

Det’ets uafhængighed af jeg’et, - er dog paradoksalt nok begrænset af dets egne krav, som snart kan udmunde i angstdrømme, der vækker det sovende jeg: ”Angstdrømme er for størstedelens vedkommende de drømme, hvor indholdet har været genstand for den mindste forvrængning. Bliver kravet fra det ubevidste for stort, således at det sovende jeg ikke er i stand til at afværge det med de midler, der er til rådighed, så opgiver det ønsket om at sove og vender tilbage til det vågne liv.” (Freud 1990: 42). Snart kan det’ets krav blive så store, at det ikke længere kan håndtere dem – det sovende jeg vækkes af jeg’ets forsvarsmekanisme i en angstfyldt tilstand. Hendes angst er da et resultat af at det’ets krav ikke længere kan rummes af jeg’et, som følgelig afbryder søvnen. Væsentligt er det da, at jeg’ets indstilling i søvntilstand ikke er mere stabil end at den kan afbrydes pludseligt, såfremt kravene fra det’et bliver for store (e.g., det sovende jeg, der vågner fra et mareridt med sved på panden).

3.1.7 Angstneurosen og den seksuelle drift (libidoen)

Som det indtil videre har gjort sig gældende, skyldes neurotiske symptomer i bevidstheden seksuel fortrængning, – en vis mængde af libido, hvis undertrykkelse sætter sig neurotiske spor i bevidstheden. I drømmene så vi, hvordan det'ets krav blev så store, at jeg'et ikke længere kunne håndtere dem, hvorfor det sovende jeg vågnede op i en angstpræget tilstand. Lignende gør det sig ved angstneurosen i den vågne tilstand, gældende at den fortrængte libido manifesterer sig i bevidstheden som noget uafsluttet. Den er da, som det generelt synes at være tilfældet med neurosen, et resultat af fortrængte drifter, der forbliver uforløste: ”Den almindelige årsag til angstneurosen er den frustrerede ophidselse. En libidinøs ophidselse fremkaldes, men tilfredsstilltes ikke, anvendes ikke; i stedet for denne fra sin anvendelse bortledte libido optræder da ængsteligheden.” (Freud 1990: 419). Således kan den, lignende de perverse neuroser, ses som et erstatningssymptom for noget uforløst, der søger tilfredsstillelse ad andre veje. Eller som en indespærret libido, der manifesterer sig i bevidstheden som en undertrykt drift, der til stadighed søger forløsning i bevidstheden. Angstneurosens symptomer skyldes da, i korte træk, at libidos krav tvinges til at søge tilfredsstillende ad andre veje end de naturlige.

Men Freud forbinder ikke blot angstens neurotiske symptomer med libidoen og dens fortrængning. Han ser den også som en gentagelse fra barndommen, der tager sit udgangspunkt i barnets første traumatiske oplevelse – adskillelsen fra moderen: ”Ved angstaffekten mener vi at vide, hvilket tidligt indtryk den reproducerer som gentagelse. Vi mener, at det er ved fødselsakten, at den gruppering af ulystfølelse, innervationer og legemlige sanseindtryk etableres, der er blevet forbillede for virkningen af en livsfare og senere af os gentages som angsttilstand.” (Freud 1990: 305). Således kan den også ses som en uafsluttet proces, der er rodfæstet i barndommen, – barnets første traumatiske oplevelse, – som reproduceres i angstfremkaldende situationer. Endelig kan den da siges at være forbundet med en tidligere oplevelse i barndommen, som opstår af en libido, der på en eller anden måde er blevet uanvendelig, hvorfor den fortrænges og afløses af neurotisk angst. (ibid. 421). Den libidinøse ophidselse er imidlertid længslen efter moderen, en længsel, der skaber ængstelighed hos jeg'et, idet det ikke kan genkende hende: ”Både ensomheden og det fremmede ansigt vækker længslen efter moderen, som barnet kender og har tillid til; barnet kan ikke beherske denne libidinøse ophidselse, ikke holde den svævende, men forvandler den til angst.” (ibid.419). Den libidinøse fortrængning

vækker da en traumatisk oplevelse i jeget, en længsel efter moderen, hvis manglende opfyldelse manifesterer sig i angst.

I senere tid ser Freud dog ikke længere angsten som en konsekvens af fortrængt libido, men snarere omvendt – denne som en årsag til den fortrængte libido. Fortrængningen skyldes da i første omgang angsten for at udløse libidoen. Det er således ikke fortrængningen som skaber angsten, men angsten som skaber fortrængningen. Og således sluttet en ond cirkel af angst og fortrængning, som er rodfæstet ved fødslen som barnets første angstoplevelse: ”At det er libidoen selv, der derved forvandles til angst, vil vi ikke længere hævde. Men jeg ser ingen indvending mod teorien om angstens dobbelte oprindelse – snart som direkte følge af det traumatiske moment, og snart som signal til, at gentagelsen af et sådant truer.” (Freud 1990: 428). Fødslen bliver da forbilledet for barnets senere angstoplevelser i livet, der følgelig vil gentage dets første traumatiske oplevelse, hvor dets adskillelse fra moderen udmundede i dets første fortrængning: ”[...] de første og oprindelige fortrængninger opstår direkte ved jeg’ets sammentræf med et særlig libidokrav under traumatiske momenter, de nydanner deres angst, således at kun fødslen er forbilledet.” (ibid.). Angstneurosen har da, ifølge Freud, sit udgangspunkt i fødslen, som barnets første traumatiske oplevelse. Det er i forhold til denne, at jeget senere i livet vil opleve lignende situationer af neurotisk angst, som følgelig medfører at libidoen fortrænges.

3.1.8 Den neurotiske angst og det ødipale stadie (den falliske fase)

Den neurotiske angst (den fortrængte libido og længslen efter moderen) udvikles imidlertid i det ødipale stadie, hvor de ødipale følelser – drengens seksuelle forhold til moderen, som ”[...] det første og stærkeste kærlighedsobjekt [...]” (Freud 1998: 63), udmunder i et konfliktfyldt ønske om at udkonkurrere faderen og besidde hende: ”Det er let at se, at den lille dreng vil have moderen for sig selv, føler faderens nærværelse generende, bliver misfornøjet, hvis han kærtegner moderen, og giver udtryk for tilfredshed, når faderen er bortrejst eller af anden grund er fraværende.” (Freud 1990: 256). Et ønske der imidlertid fortrænges, idet de sociale normer (herunder faderen) som tabuiserende kastrationstrussel hindrer ham i at udfri sin libido: ”For at redde sit kønsliv giver han mere eller mindre fuldstændig afkald på at besidde moderen, ofte vil hans kønsliv for altid være tynget af forbudet.” (Freud 1998: 65). Drengen fortrænger da i det ødipale stadie libidinøse drifter, som med tiden kan manifestere sig i neurotisk angst. Som vi så det ved fødslen er det altså libidofortrængningen,

- adskillelsen fra moderen, som forårsager denne. Hos drengen får den da karakter af at være et produkt af faderens forbud – kastrationstruslen som den påtvungne fortrængning, der udøves af faderfiguren og (ikke mindst samfundet som den ypperste normgiver).

Dog synes Freuds begreb om førnævnte kastrationstrussel (og kastrationsangst) en smule vidtløftig og uddebatteret. Af den årsag bør man nok også tages forbehold for den (man kan undertiden se kastrationstrusler og kastrationsangst alle vegne), og ikke tilskrive den en større betydning. Naturligvis kan man tale om fortrængning – drengens incestuøse drifter forhold til moderen og faderens indflydelse på disse. Hvorvidt disse ligefrem begrænses af kastrationstrusler (og den efterfølgende kastrationsangst), må afhænge af den enkeltes fortolkning. Samfundets normer (herunder faderens rolle) bør måske i stedet ses som en begrænsende instans, der hindrer drengen i at udfri sin libido til fulde (dermed undgår vi også den meget obskøne og billedlige beskrivelse af faderens kastrationsrolle). Og dermed får det ødipale stadie da også betydning af at være en (fortrængende) fase i hans liv, som, alt i forhold til graden af fortrængning, kan manifestere sig i neurotisk angst.

Hos pigen udmunder den neurotiske angst imidlertid i en form for *mindreværd* "[...] datteren kan på grund af penismisundelsen ikke tilgive hende, at hun har sat hende i verden så mangelfuldt udrustet. I forbitrelse opgiver hun moderen, og erstatter hende som kærlighedsobjekt med en anden person, faderen." (Freud 1990: 68). Snart forsøger hun at kompensere for hendes manglende maskulinitet ved at vælge faderen frem for moderen. Lignende drengens ønske om at besidde moderen og udkonkurrere faderen, ønsker *hun* at besidde faderen og udkonkurrere moderen: "Men for den lille pige former det sig med de nødvendige modifikationer ganske tilsvarende. Den ømme hengivenhed for faderen, trangen til at fjerne moderen som overflødig og at indtage hendes plads, [...]" (Freud 1990: 257). Pigens forhold til faderen udmunder da ikke i en neurotisk angst (som vi så det med drengen), men snarere i et *mindreværds kompleks* (Freud er trods alt kendt for at have et reducerende syn på den kvindelige seksualitet). I modsætning til drengen ønsker pigen da at opnå eller tilegne sig faderens maskulinitet (ønsket om at besidde en penis). Således udmunder konkurrencen imellem moder og datter sig i et ønske om at kompensere for den manglende seksualitet ved at besidde faderen: "Den lille datter sætter sig i moderens sted, som hun altid har gjort det i sin leg, vil erstatte hende hos faderen og hader nu den førhen elskede moder med dobbelt motivering, af jalousi og af krænkelser over den nægtede penis." (ibid.). Hvor drengens fortrængning medfører angst, må den da hos pigen, som følge af hendes manglende maskulinitet, siges at medføre et *mindreværd*.

Freud tilskriver da også kvinden en højere grad af narcissisme i forhold til manden, idet hun har et større behov for at kompensere for sin ”oprindelige seksuelle mindreværdighed”: ”Ved kvindens legemlige forfængelighed spiller penismisundelsens virkning en rolle, da hun må vurdere sine ynder desto højere som en sen erstatning for den oprindelige seksuelle mindreværdighed.” (Freud 1990: 457). Dermed vælger hun enten efter fadertypen (som en erstatning for den maskulinitet hun søgte hos faderen i barndommen), eller i forhold til den maskulinitet hun selv ønskede at besidde – den mand hun selv ønskede at blive: ”Hvor det tør vise sig frit, sker det ofte efter det narcissistiske ideal af den mand, som kvinden havde ønsket at blive. Er pigen forblevet i faderbindingen, altså i Oedipus-komplekset, vælger hun efter fadertypen.” (ibid. 458). Således tilskrives hun også, som følge af sit seksuelle mindreværd, et større behov for at blive elsket end manden: ”Vi tilskriver altså kærligheden en højere grad af narcissisme, der påvirker hendes objektvalg, så at dette: at være elsket, for kvinden er et stærkere behov end at elske.” (ibid. 457).

3.1.9 Den fortrængte seksualitet inden for epikken – med fokus på den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsroman

Den fortrængte seksualitet fremstilles i kollektivromanen i socialrealistiske, objektive skildringer af det menneskelige subjekt, som ikke har nogen egentlig individualitet, men snarere bestemmes af de samfundsmæssige forhold. Jeget får således en individflyende karakter, hvor den seksuelle identitet bestemmes udefra – af samfundets normer. Dermed er det begrænset af dets socialrealistiske omstændigheder, som det der bestemmer dets rolle i samfundet (Jørgensen og Wentzel 2005: 529). Med udgangspunkt i disse betragtninger, kan der drages en pendant drages til 1930’ernes danske stat og dens ny-fascistiske magtudøvelse. I den socialrealistiske roman oplever vi da situationer, som afspejler samfundsmæssige forhold, der vidner om den danske stat og dens styringsform i en fascistisk tid (jf. indledningen om *Legetøj*). Og her får seksuallivet da også den førnævnte karakter af at være dikteret udefra – af en fascistisk stat hvor seksuallivet er en fortjeneste, og ikke en ret. (Hansen m.fl. 1996: 276). Det seksuelle får da, også i romanform, karakter af at være en statsstyret belønning, som Wilhelm Reich analyserer det i *Fascismens Massepsykologi* (1933): ”Seksualliv var kun tilladt som belønning for veludført arbejde og kun i ægteskabet med forplantning for øje.” (Hansen m.fl. 1996: 276).

Forholdet imellem ”den lille mand” og staten afgøres imidlertid, jf. Marx, af de materielle forhold ”Den klasse, som behersker produktionsapparatet, behersker også videnskab og politik.” (Hansen m.fl. 1996: 275). Magten får da en materiel karakter, som bestemmer samfundsforholdene og dermed også de seksuelle drifter hos den enkelte. Dermed synes da også i Reichs perspektiv at være en sammenhæng imellem statens seksuelle undertrykkelse og den øgende produktion, som følger i kølvandet på den industrielle revolution.

3.1.9.1 *Kollektivromanen*

I kollektivromanen sættes jeget i forbindelse med kollektivet. Derfor er det også karakteristisk for kollektivromanen at den ”[...] skildrer en gruppe mennesker i et arbejdsmæssigt eller miljømæssigt fællesskab.”, og at den ”fremstiller dennes udvikling og dens kamp for at etablere sig, finde sig til rette i nye forhold, eller analyserer de kræfter, der fører til gruppens opløsning.” Socialrealismens individflyende bestræbelse, - får da en kollektiv betydning, hvor den enkeltes seksualitet får en social karakter, som tilpasses fællesskabet. Således oplever vi eksempelvis i *Legetøj*, hvordan den fælles kamp om magten i et kollektiv fortrænger den seksuelle natur. Eller hvordan det religiøse fællesskab i Hans Kirks, *Fiskerne*, anser menneskets seksualitet for værende syndigt – og at en egentlig frelse først kan finde sted ved opgivelsen af denne. Jeget får en kollektiv karakter, der bestemmes, alt i forhold til dets tilpasning af fællesskabet - alt i forhold til dets kamp for at skabe social etablering. Den seksuelle fortrængning synes da, at være et fast tema i kollektivromanen.

3.1.9.2 *Modernismen*

I modernismen bliver den seksuelle identitet imidlertid en sag for den enkelte. Hvor jegets seksualitet i realismen har en undflyende karakter, der bestemmes af fællesskabets sociale normer, får det en individuel og erkendende karakter. Det er med andre ord ikke bestemt udefra, men søger at finde sig selv i en ny tid, hvor kollektivets sociale værdier er gået til i efterkrigstidens værdisammenbrud. Således fornemmes da også her en bestemt optagethed af at frigøre jeget fra dets seksuelle fortrængning. De hidtidige opdragelses-instanser anses for at være seksuelt undertrykkende. (Hansen

m.fl. 1996: 363). Og blikket på den menneskelige seksualitet bliver et andet. Hos de modernistiske kunstnere bliver opgaven derfor at ”gennembryde de borgerlige moralskranker omkring det seksuelle.” (Hansen m.fl. 1996: 363). Hos Rifbjerg forekommer dette b.l.a. i fortrængningen af det seksuelle, som undertiden udmunder i ubevidste handlinger eller tanker. I *Den kroniske uskyld* oplever vi da hvorledes uskylden (eller fortrængningen) ender i selvmord (Jørgensen og Wentzel 2005: 601). Og i novellen ”Peter Plys”, hvordan hovedpersonen, i et tilbageskuende blik, fortæller om seksuelle oplevelser i barndommen, der dels vidner om et seksuelt forhold til søsteren, dels en stærkt fortrængt interesse for mænd. (ibid.). Eller i *Og andre Historier* (1964), *Frække Jensen* og *Skyernes Skygge rammer mig*, hvor hovedpersonen, i et eller andet omfang, skjuler seksuelle tilbøjeligheder for sig selv, eller for læseren. (Jørgensen og Wentzel 2005: 600). I epikken afspejles jeget således i et opgør med omverdenen, hvor det søger at overtage sig selv i en ny tid. (Hansen m.fl. 1996: 368).

3.1.9.3 *Udviklingsromanen*

I udviklingsromanen søger jeget, - i et opgør med omverdenen, - at finde sig selv. Den seksuelle fortrængning bliver et identitetsproblem, der sættes over for barndommen (en sammenkobling af barndom og voksenliv), og samfundsforholdene, som det der undertrykker jegets seksuelle udfoldelse. Dets individuelle og erkendende karakter sættes da over for samfundets borgerlige normer, og ikke mindst familien, som en hæmmende opdragelsesinstitution (Hansen m.fl. 1996: 369). Med sine mere eller mindre heldige forudsætninger skal det lære at overtage sig selv og må undervejs sande, hvorledes fortrængte drifter får en afgørende betydning for dets adfærd. I Rifbjergs *Den kroniske uskyld*, giver Helles selvmord da et billede af den psykiske problematik som kan opstå, når drifterne fortrænges tilstrækkeligt. Jegets seksuelle fortrængning får da, i modernismens udviklingsroman, karakter af at være en slags individuel rejse, der gør op med samfundet og familien – et slags oprør med de borgerlige normer, som holder de seksuelle drifter nede, og dermed også hindrer individets personlighedsdannelse. (Hansen m.fl. 1996: 368).

4 Analyse

I den følgende analyse vil jeg, med udgangspunkt i den nu gennemgåede teori, analysere *Legetøj* som kollektivroman. I forhold til 1930'ernes blomstrende fascisme, vil det være interessant at finde ud af hvordan den seksuelle fortrængning påvirker karakterenes adfærd. På bogens omslag hedder det: ”Romanen skildrer livet i et en gros firma med legetøj, mens dens egentlige tema er løgnen og bedrageriet mellem mennesker, fremkaldt af angst, magtbegær og prestigekamp.”

HC Branner blev født i Ordrup ved København (1903 – 66). *Legetøj* er hans debutroman, der rummer så mange træk fra 1930'ernes litteratur, at den er blevet en litteraturhistorisk klassiker. (Mai 2001: 410). I senere tid bevæger han sig væk fra det psykoanalytiske og over i det modernistiske. Herunder kan nævnes romanerne: *Barnet leget ved stranden* (1937), *Drømmen om en kvinde* (1941), *Rytteren* (1949) *Historien om Børge* (1942) og novellesamlingen *To minutters stilhed* (1944).

4.1 Analyse – *Legetøj* (1961)

4.1.1 Genre

Branner må i *Legetøj*, - om nogen - siges at videreføre realismens nøgterne og objektive erkendelser af virkeligheden. Tilsyneladende gør han dette i sine (skildringer af samtlige af sine) karakterer (som bipersoner), der alle har hver sin historie at fortælle. Dermed synes også naturalismens objektive skildringer (jeg vil komme nærmere ind på dette senere) at sætte sit præg. I forholdet imellem ”den lille mand” og staten strømmer fascismen ind, og det synes tydeligt, at forretningen er alt – og den enkelte intet: ”Magt, ensretning, fællesskab, forretningen frem for den enkelte, fremfor alt!” (Branner 2001: 229). Den enkelte er da også bestemt af de ydre omstændigheder, og er derfor ude af stand til at bryde med de sociale rammer. I forhold til realismens objektive erkendelse af virkeligheden, synes *Legetøj* da at give en analytisk forklaring på 1930'ernes fascistiske fremvækst – hovedsagligt i forholdet imellem staten og ”den lille mand”, som da også er nærmest chanceløst komponeret på plads i sin skæbne. (ibid. 528). Dermed er der da heller ikke noget håb for de enkelte karakterer – en evt. frigørelse synes uden

for genrens rækkevidde (følgelig kan dette diskuteres i forhold til modernismens senere brud med realismens kollektive konventioner). Enhver form for individualitet eller selvstændiggørelse synes da overladt til det kollektive fællesskab. Og dermed bevæger vi os ind i kollektivromanens genre.

4.1.1.1 *Kollektivromanen*

Som kollektivroman skildrer *Legetøj* en gruppe mennesker, der, i en magtkamp, kæmper for at etablere sig og finde sig til rette i nye forhold, der med tiden ender i kollektivets opløsning. Kampen om magten fortrænger de naturlige drifter, og med tiden oplever vi hvordan kampen for at være nummer ét i den sociale etablering bliver Kejserbodernes endeligt, og hvordan den udmunder i perversioner af sadistisk art. Således ser vi, hvordan den enkelte vil gøre andre fortræd for selv at opnå status hos den diktatoriske prokurator, Feddersen - hvis diktatur imidlertid udmønter i et korporligt raserianfald hos kaptajnen. (Branner 2001: 216). Og hvordan en kvindes naturlige og sunde instinkter ødelægges, idet de ikke længere tåler at blive fortrængte. "[...] en kvinde med helt igennem ødelagte instinkter, en daarlig elskerinde og en endnu ringere mor." (ibid.269). Følgelig synes de sadistiske undertoner i *Legetøj* at være et gennemgående tema, der opstår i kølvandet på en seksualitet, som forkvakles af et sygeligt magtbegær. Individets udfoldelse, – eller snarere – individets *manglende* udfoldelse er her i centrum. Skal man tro på Freud, som en af Branners store inspirationer, er det ret og slet den enkeltes manglende seksuelle udfoldelse, som skaber den syge og unaturlige natur hos mennesket. Kollektivromanens gennemgående fortrængningsmotiv ligger skjult i alle kroge – og alle vegne synes det at gå galt for de uheldige karakterer.

Som et lys på en ellers mørk himmel, udgør kvinden en modpol til en (selv)destruktiv verden af fortrængning. I hende findes en fornuft og en renhed, som intetsteds er at finde i manden. Vi ser dette i Martins endelige syn på Klara: "Hvad var det som drev Klara frem, var det magt og prestige? – han maatte smile bare ved tanken. Det var kønnet som drev hende frem, et klart væld af de sundeste instinkter og den reneste menneskelighed." (Branner 2001: 288). Hvor manden portrætteres som sadistisk og magtsyg, fremstår Klara uskyldig og fornuftig. Hun formår, - som den eneste i Kejserboderne, - at undsige sig det mandlige og destruktive begær efter magt (og atter magt). Selv må Martin med tiden bukke under for det magtbegær, som flourerer i Kejserboderne, hvorfor Klara står tilbage som det eneste egentlige håb for forbedring. Slutningsvis vokser hendes indflydelse på ham, og

med tiden bliver han fortryllet af hendes kvindelige uskyldighed: ”Hun var simpelthen aldeles ufordærvet, og uden at vide af det gjorde hun hele kejserboderne med magt og storhed til det legetøjssamfund det var.” (ibid.288). Hun er den individuelle undtagelse, der åbenbarer ham for Kejserbodernes sygelige natur.

På trods af dette, - synes magtbegæret og den seksuelle fortrængning at være uafsluttet. Som læser oplever vi aldrig et egentlig brud med disse, men blot et mindre brud med kollektivet, der, efter alt at dømme, peger mod den senere individcentrerede modernisme: Idet Martin, inspireret af Klaras sunde, kvindelige natur, bryder med det kollektive fællesskab, er der trods alt håb for individualitet.

4.1.2 Komposition

Legetøj strækker sig over 315 sider, og er delt op i tre dele. Første del foregår over én dag. Her introduceres til Herman Kejsers familie, hans barndom og *Kejserbodernes* historie. Efterfølgende møder vi de forskellige karakterer (for første gang ser vi noget til Feddersen, der kommer i sin lille vogn), og følger deres daglige rutine(r). Overordnet set beskrives *Kejserbodernes* facade – alt går endnu stilfuldt til (Vosmar 1959: 44). I anden del nedbrydes facaden, – kampen om magt og prestige udfolder sig, og forløses endelig i Tranes overgreb på Feddersen. I den sidste del demonstreres magtens og terrorsens fallit: Feddersens barn, Lillian, dør, Avsøens kone, Evelyn, går til og *Kejserboderne* brænder ned. Kort sagt er anstændigheden helt forsvundet - angsten og magtbegæret kommer ”[...] nøgne frem.” (ibid. 45).

4.1.2.1 Imellem kollektiv og individ

I knudepunktet imellem Kejserbodens magtbegær og individets seksuelle fortrængning (dets manglende udfoldelse) synes, at udspænde sig et spil imellem fællesskabet og drifterne. Fra romanens begyndelse fornemmes det, hvorledes den enkeltes drifter tilpasses kollektivet. Undervejs oplever vi da, hvorledes den uundgåelige magtsyge begynder at splitte kollektivet ad (Feddersens barnedrab, Kaptajnens overfald af Feddersen, Avnsøes kones ødelagte instinkter m.m.). Følgelig balancerer den som kollektivgenre imellem samfundets fascistiske normer (Kejserboden) og den enkeltes seksuelle

fortrængning, hvorfor ”den lille mands” kamp for storhed synes at være i centrum det meste af tiden. Således oplever vi da, hvorledes magtstrukturens boble brister, idet Martin - inspireret af Klaras sunde og rene natur - ikke længere kan undertrykke sit ubehag over for Kejserboderne, idet han med tiden indser chefens utilstrækkelighed: ”Man *morer* sig! Havde chefen sagt, men man gifter sig ikke før man har gjort sine erfaringer. – Aa, denne fattige mand til chef, med hans erfaringer ...” (Branner 2001: 289). Han indser med tiden, at Kejserbodernes miljø gemmer sig bag en stukfacade af fine ord: ”Milieuet, hed det, og her var igen et af disse fine ord til at skyde foran sig, han vrængede højlydt i sit overmod.” (ibid.).

Slutteligt synes han ikke længere at være en del af kollektivet, hvorfor der, i hans latterliggørelse af Kejserboderne, opstår et *jeg* og *de andre* forhold imellem ham selv og de forbipasserende: ”I det hele taget opførte han sig besynderligt paa den tur: foran et af Kejserbodernes udsalg stillede han sig op og lo højt, saa mennesker gik i en bue udenom ham.” (Branner 2001: 289). Kejserbodens kamp for magt - den lille mands kamp for storhed – har med tiden undertrykt de naturlige drifter i en sådan grad, at de viser sig i en mindre neurotisk adfærd, som imidlertid udelukker ham fra kollektivets sociale fællesskab. Det er da med en vis ironi, at Kejserbodernes sygelige natur udelukker det naturlige: Martins neurotiske adfærd er netop (i hvert fald hvis vi skal tro på Freud) et naturligt opgør med Kejserbodernes magtbestræbelse (som det undertrykkende og unaturlige). Et opgør, som imidlertid ikke formår at bryde med samfundets indsnævrede rammer. Således besvares hans opsigelse hos chefen også med afvisende mishag: ”Er de vanvittig, Lind spurgte chefen til sidst.” (ibid.) og efterfølgende råd om ferie: ”Martin! – Herman Kejser rejste sig fra sin stol, men han gik ikke op og ned ad gulvet, han gik lige hen og tog begge kandidatens hænder, sagde Martin til ham: - Martin, der er noget galt med Dem, jeg har set det længe. Tag ferie en maaned og faa Deres nerver i orden!” (ibid. 290).

Gang på gang afvises han af fællesskabet, som den syge, der ikke længere er i kontrol over sine handlinger. På trods af hans brud med Kejserbodernes unaturlige magtbegær, fremstår han desuagtet i kollektivets øjne som den syge. Og dermed opstår også et ambivalent forhold imellem indre og ydre omstændigheder – drifternes og jegets verden: Idet han ikke længere lever op til fællesskabets normer, udstødes han som det unormale. I kollektivets opfattelse bliver han da neurotiker, der ikke længere har kontrol over sine drifter. Og dermed slutes en absurd *jeg* og *de andre* dialektik, hvor fællesskabet bestemmer alt om, hvad der er godt, og hvad der er skidt – hvad der er naturligt, og hvad der er unaturligt.

Tilsvarende synes Klaras kvindelige natur (de sunde instinkter og den rene menneskelighed) at have en gennemgående betydning for Martins endelige brud med kollektivet. Igen og igen ulmer hun i hans bevidsthed, som en fortrængt drift, der til stadighed søger forløsning. Ved hendes tilstedeværelse alene får hun ham til at føle sig latterlig, og giver ham valget imellem hende og kollektivet: ”Hun behøvede ikke engang at sige noget, hendes spidse, triumferende bryster og hele hendes kvindepragt var nok til at bringe den følelse op i ham, den blev saa utaalelig til sidst, at han kun havde valget mellem hende – og noget andet.” (Branner 2001: 288). Hun er den sunde, raske og uspolerede kvinde, hvis natur gang på gang splitter ham imellem fællesskabet og hende. Således opstår imellem hende og ham en splittelse, der ikke lader sig forlige under kollektivets normer. Som det gjorde sig gældende ved hans endelige brud med Kejserboderne, opstår også her et *jeg og du* forhold – en manglende erkendelse af det fortrængte, som igennem hele romanen (frem til hans endelige opgør med Kejserboderne) plager ham: ”Og vist var Martin Lind lykkelig, men han havde nu alligevel sine bryderiet i det daglige, og først og sidst havde han dette spaltede sind, som kunde gøre det saa svært for ham at bevare den fulde respekt for sig selv.” (ibid. 230). Eksempelvis oplever vi da også, ved hans afsked på perronen, hvorledes han ikke uden videre kan lade sig skille fra hende – hvorledes han i sit spaltede sind ikke kan forlade hende, men trækkes tilbage mod hende: ”Men Martin Lind havde nu engang dette spaltede sind – nede paa perronen kom det bedøvende over ham hvad han havde gjort. Og paa lykke og fromme lod han sin kuffert staa og prøvede paa at trænge sig vej tilbage, stemte sin vægt imod skridende mure af mennesker, imod, imod og igennem.” (ibid. 223). Som en rød tråd, der går gennem hele romanen, splitter hun ham imellem det syge og det raske – Kejserbodernes magtsyge natur og hendes sunde natur.

Følgelig bliver hun, ligesom ham selv, en trussel for Kejserbodernes magtbegær. Det er vel næppe tilfældigt, at hun med tiden tilbydes et nyt job som stenograf (formentligt langt uden for Kejserboderne), og at chefen gentagne gange synes at advare Martin mod hende? *Jeg og de andre* dialektikken imellem Martin og kollektivet må da siges også at indbefatte Klara, som det udefrakommende sunde og rene, der truer Kejserbodernes syge magtstruktur.

4.1.3 Stil

4.1.3.1 Synsvinkel, fortæller og udsigelse

Legetøj fortælles af en alvidende personelfortæller med skiftende synsvinkel. Som det gør sig gældende for den socialrealistiske roman, er skildringerne objektive og budskabsløse. Vi har som læser ikke noget videre tilhørsforhold til de enkelte karakterer, men rammes direkte i nerver og hjerte. Her er ingen central fortæller eller noget identificerbart budskab, men i stedet "[...] en række af "objektive" impressionistiske hverdagsbilleder, der taler direkte til læserens oplevelse." (Jørgensen og Wentzel 2005: 527). Det skildrede subjekt begrænses da også (som jeg kom ind på det tilnærmelsesvist i teorien) af de samfundsmæssige forhold – og dette i forhold til fortællerens synsvinkelposition. Jeg nævnte i afsnittet "Brud i den seksuelle fortrængning: Imellem kollektiv og individ", hvorledes et *jeg* og *de andre* forhold skabes imellem Kejserboderne og Martin og Klara som det (de) udefrakommende, der truer Kejserbodernes magtstruktur.

Det er da netop fortællerens vekslen imellem disse, som skaber dynamik – den dualistiske problematik imellem det syge og det raske. Dette fremgår måske mest tydeligt i Martins endelige åbenbaring i forhold til Klara: "Hun var simpelthen aldeles ufordærvet, og uden at vide af det gjorde hun hele kejserboderne med magt og storhed til det legetøjssamfund det var." (Branner 1961: 288). Her har han brudt med Kejserbodernes magtsyge natur, og må derfor siges at have bevæget sig udover de samfundsmæssige forhold. Hermans syn på Kejserboderne er dog, som det fremgår ved Martins opsigelse, et ganske andet: "Martin! – Herman Kejser rejste sig fra sin stol, men han gik ikke op og ned ad gulvet, han gik lige hen og tog begge kandidatens hænder, sagde Martin til ham: - Martin, der er noget galt med Dem, jeg har set det længe. Tag ferie en måned og faa Deres nerver i orden!" (ibid. 290). Hvor Martin har indset Kejserbodernes syge natur, er han endnu begrænset af den, og er derfor ude af stand til at se udover den. Lignende er Klara hos Kejserboderne mere eller mindre begrænset til en statisk rolle som omstillings- og kaffepige, hvor Martin med tiden ser hende som et ungt, sundt og pragtfuldt dyr. (ibid. 315).

Et mere illustrativt eksempel på dette, - er måske samfundets reaktion på Martins opgør med Kejserboderne: "Milieuet, hed det, og her var igen et af disse fine ord til at skyde foran sig, han vrængede højlydt af det i sit overmod. I det hele taget opførte han sig besynderligt paa den tur: foran et

af Kejserbodernes udsalg stillede han sig op og lo højt, saa mennesker gik i en bue udenom ham.” (ibid. 289). Som læser ved vi, at Martin intet fejler, og at hans reaktion i forhold til kejserboderne er naturlig. Samfundets beboere går derimod ”i en bue udenom ham.”, og opfatter tilsyneladende hans adfærd som abnormalt.

4.1.3.2 Ironisk tone

På det sprogmæssige plan afspejler *Legetøj* 1930’ernes fascistiske tidsånds forhold imellem den lille mand” og staten. På trods af at fortællerens holdning er objektivt iagttagende (og dermed budskabsløs), har sproget en ironiserende betydning for forholdet imellem den enkelte og statens magt. Vi ser dette i Herman Kejsers tale om statens fremtidige krav til den enkelte, der reduceres til ”numre og tal”: “[...] den moderne tidsaand kræver tempo, forenkling, specialisering, vi er blevet numre og tal, hjul i et maskineri.” (Branner 1961: 45). Heraf følger da også det man vel kan kalde forretningens sproglige mantra: ”Den enkelte er intet, forretningen er alt.” (ibid.). Hos kaptajnen, Ingolf Trane, fremhæves dette ligefrem med militærisk jargon: ”For-r-retningens inter-r-resser, sagde han med snurrende r’er, og glasdøren klirrede militærisk bag ham.” (ibid. 43). Det kan da også være svært ikke at bemærke den stærke ironisering af samtidens fascistiske fremmarch, når forretningen beskrives som ”en stat i staten”, og den enkelte får karakter af at være en soldat med ”marskalstaven i tornysteret for hvem alt er muligt.”: “En forretning er en stat i staten, et samfund hvor vi alle er borgere, og den der vil blive større maa gøre forretningen større, mulighedernes verden er ubegrænset, selv den menige bærer marskalstaven i tornysteret.” (ibid. 45). Fællesskabets storhed og styrke understreges da også mere eller mindre (med en uheldig bismag af militærisk fascisme) gennem hele romanen som ”den sande tro, den sande ret og den sande magt!” (Vi ser navnlig dette i Hr. Feddersens besøg hos de Syv Sværds orden). Således får Hermans tale da også nogle uheldige undertoner af fascismens magtbestræbelse, idet han endelig refererer til *fællesskabet*, som det der skal føre Kejserboderne frem – “[...] ikke til den tredjestørste eller næststørste men til den *største* virksomhed i branchen!” (ibid. 45)

4.2 Den seksuelle fortrængning

4.2.1 Det ubevidste land

4.2.1.1 Barndommens neurotiske angst

Som et ubevidst land ulmer også fortrængte barndomsoplevelser i bevidstheden. Her fremstår de som en neurotisk angst, der bevidstgøres i bestemte situationer. Således oplever vi (allerede i begyndelsen) hvorledes Herman Kejser, ved sit første syn af Hr. Feddersen, *pludselig* kastes ”hovedkulds” tilbage i barndommens land (læg i det efterfølgende mærke til hvorledes Branner synes at værdsætte dette *pludselige* element i angsten):

”Men Herman Kejser gik et par skridt baglæns, og en pludselig skræk fløj gennem ham – et sekund eller to styrtede han hovedkulds tilbage i sin barndom. For netop saadan var det, hans far plejede at komme over ham: sort og haard og uventet, en streg i luften, en ridepisk med læderstrop og et løvehoved til haandtag.” (Branner 2001: 28).

Hr. Feddersens skikkelse (og ikke mindst påklædningen) - ”[...] sort og haard og uventet, en streg i luften, en ridepisk med læderstrop og et løvehoved til haandtag.”, - vækker en fortrængt barndomsangst for faderens afstraffelse. Oplevelsen gentager sig, som en uafsluttet proces – en traumatisk lidelse, der er opstået ”[...] ved manglende evne til at afvikle en for stærkt affektbetonet oplevelse.” (Freud 1990: 212). Således fremkalder også sofaen på loftet den fortrængte angst fra barndommen: ”Der på den gamle sofa plejede hans far at sove til middag, og Herman følte det stamme sting af rædsel som den dag, han uforvarende brasede ind, og Wilhelm Kejser vaagnede – vaagnede og *saa* ham: kom herhen, dreng!” (ibid. 152).

Tilsvarende må da også Hr. Feddersen selv, ved sit barns død, bukke under for den fortrængte barndomsangst: ”Han havde engang som dreng stjaalet en tiøre fra en tallerkenrække, og for den forseelse havde hans far laaset ham inde i kulkælderen en lang dag igennem, saa han tilsidst blev halvt vanvittig af skræk – var det den samme ting, som nu hændte ham igen, kom han aldrig udover det?” (Branner 1961: 249). Som det gjorde sig gældende ved Herman Kejser, viser den sig som en gentagelse

fra barndommen (den angst han oplevede som barn, efter at have stjålet penge fra en tallerkenrække). Således ser vi, både ved Herman Kejser og Hr. Feddersen, hvorledes barndommens angst gentages som en uafsluttet proces – eller jf. Freud som "[..] en erstatning for noget andet, der ikke er fuldbyrdet." (Freud 1990: 216). Og således ledes vi tilbage til forståelsen af den neurotiske angst, som en gentagelse af fortidens traumatiske oplevelse(r). Og dermed slutes (jf. teorien) en ond cirkel af angst og fortrængning, som truer med at gentage sig.

4.2.1.2 Drømmenes betydning

I drømmene manifesterer det fortrængte sig undertiden i mareridt. Hos Herman Kejser viser det fortrængte sig i hans drømme: Det smertefulde som ikke længere lader sig fortrænge, viser sig i et (ubevidst) råb efter hjælp, som udløses i søvne: "Og alligevel bringer den nat noget nyt: han begynder at tale i søvne. Hjælp mig! Siger han med den stemme langt borte fra, som et sovende menneske har, hjælp mig! Jeg lider..." (ibid. 155). Mærkværdigt er det dog, at fortælleren efterfølgende reflekterer over om mon også dette er tilfældet: "Men maaske taler han slet ikke i søvne. Maaske har han regnet ud, at hun kan høre ham saa godt som han kan høre hende, og han bruger dette kneb for at faa hende i tale. I hvert fald ligger han et øjeblik efter med store øjne i mørket og lytter anspændt." (ibid.). Under alle omstændigheder kan de pludselige opråb (hans talen i søvne) iflg. Freud tyde på, at det fortrængte overgår jeg'ets tolerance (vi husker, jf. teorien, det sovende jeg, der vågner af sit mareridt med sved på panden), hvorfor han efterfølgende ligger "med store øjne i mørket og lytter anspændt." (ibid.). Herman Kejsers tale i søvne er da (såfremt vi går ud fra, at han vitterligt taler i søvne, og ikke er vågen) et ubevidst udtryk for den smerte – de drifter han, så at sige, har fortrængt i vågen tilstand.

På samme vis gør sig gældende ved Hr. Feddersen og "De syv sværds orden", hvis medlemmer, i en kombination af seksuel fortrængning (manglende libidoudfoldelse) og for meget mad, plages i deres drømme": "Saa man rundt paa dem, var det meget almindelige mænd, præget af for fed og for meget mad og for lidt af noget andet, som de ikke regnede med, skønt det tit nok havde varet dem med søvnløshed og rædselsfulde drømme, [...]" (Branner 2001: 111). Søvnløsheden og de rædselsfulde drømme giver, som et produkt af den fortrængte libido, "for lidt af noget andet", udslag i et overforbrug af mad. Bag den maskuline facade fornemmes da også den manglende libidoudfoldelse: "Saadan var de mænd, uberygtede danskfødte mænd med en dokumenteret aarsindtægt paa ikke under syv tusind, og

alligevel sad de der og lyttede med et udtryk om kæberne saa ensomt og forsultent, som du ser det hos et barn, [...]” (ibid.).

Som det gjorde sig gældende ved Herman Kejser, viser det fortrængte sig da i drømmene – i søvnløshed og rædselsfulde drømme. Men også som en konsekvens af et abnormalt madforbrug, der i sidste instans, ikke formår at erstatte den fortrængte libido. Drømmene får da, som et erstatningssymptom for det fortrængte (den manglende libidoudfoldelse), en blottende betydning for det ubevidste, hvorfor overforbruget af mad, må siges at være et mislykket erstatningssymptom for den manglende libidoudfoldelse. Både hos Herman Kejser og medlemmerne af ”De syv sværds orden” gør det da sig gældende, at det fortrængte viser sig i drømmene – i form af mareridt, som erstatningssymptomer for det uopfyldte, - som en ødelagt proces, der gentager sig i det ubevidste. (Freud 1990: 212).

4.2.2 Den svage mand

I kejserboderne møder vi den Brannerske svage mand med en regressiv personlighed, der hævder sin fortrængte seksualitet (sin fortrængte libido) i en infantil kamp om magt og prestige, hvor man ikke har ”Kanoner at vende mod hinanden”, og derfor må ty til det mest barnlige og banale: ”Men i staten Kejserboderne havde man jo ikke kanoner at vende mod hinanden, og man var henvist til at hævde sin prestige ved andre midler: et gulvtæppe, et større skrivebord, en hovedbog i sit skab, ja selv en cigar i mundvigen i kontortiden.” (Branner 1961: 122). De kanoner man ikke har at vende mod hinanden kan meget vel tolkes som den fortrængte libido, der imidlertid kompenseres med noget så småt “et gulvtæppe” ”et større skrivebord”, ”en hovedbog i sit skab” eller ”en cigar i mundvigen”. At vi her bevæger os ud på det infantile stadie synes hævet over enhver tvivl. Af den grund kan man vel også se Kejserboden som en slags voksen børnehaven, en forsamling af mænd hvis manglende seksualudfoldelse bringer dem tilbage til det infantile stadie, hvorfor deres adfærd mest af alt minder om et barns. Således afspejler Herman Kejsers kontor da også et infantilt udtryk for manglende maskulinitet: “[...] hele kontoret var en sal at træde ind i, og Napoleon i streng bronze, og kortet med de besatte byer, og portrættet med de kongelige farver, og da han indtog sin plads var det som høvdingen der satte sig, og alverden der lydløst rejste sig og stod op.” (ibid. 25). Som han sidder sin stol beskrives han endvidere som en “[...] fedladen mand med et uopdyrket barneansigt.” (ibid. 26),

hvis krop har karakter af at have noget "[...] barnligt og tilbageblevent ved sig." (ibid.). Ligesom sin fader og bedstefader "" gik livet igennem i ring om deres egen barndom"" (Vosmar 1959: 41), formår Herman ej heller at vokse sig fra sin: "[...] hele hans barndom mødte ham som bjerge fulde af tavshed og støv. Skaffet af vejen, tilfældigt og hulter til bulter, men den var der – han havde ikke sluppet den." (Branner 1961: 152). Og beslutningerne er ofte barnets, når han til møderne ønsker at blive holdt uden for: ""Hold mig uden for", er Herman Kejsers stående replik, når nogen vil lægge et ansvar på ham." (Vosmar 1959: 41).

Heller ikke Feddersen formår at vokse sig fra sin barndom, men forsøger i stedet at udfylde dens utilstrækkelighed ved at kæmpe sig til prestige (og magt): "Men også Feddersen havde vel sine sorger, og de var maaske mindre end man skulde tro – helt smaa og latterlige sorger og kamp for prestige. For Feddersen havde kun et sort tomrum der, hvor mange andre har kundskab og viden. (Branner 1961: 132). Barndommens sorte tomrum, - (herunder hans mangel på kundskab og viden) udmunder, i forhold til de andre som trods alt har noget at falde tilbage på, i frygten for prestigetab: "Selv kaptajnen, som dog i det almindelige omdømme var snorkedum, havde mange ting forud for ham, han kunde bruge udenlandske ord og vendinger, som Feddersen slet ikke forstod." (ibid.). Og "Trane havde siddet der og rettet ham i noget, han havde sagt – fladpanden Trane havde rettet *ham*, og Ditmarc og Kejser havde smilet til det. Den dag led Feddersen et prestigetab, som han sent forvandt, skønt ingen andre huskede tilfældet." (ibid.). Hans prestigefyldte kamp (og dermed også hans ondskabsfulde adfærd) kan da måske, som Vosmar formulerer det, ses som "[...] et afmægtigt forsøg på at vinde tryghed." (Vosmar 1959: 41). Hvorom alting er, er hans magthærgen en kompensation for barndommens utilstrækkelighed. Det er da også barnlige og banale ting han hæfter sig ved såsom Tranes besøg: "Men hver gang Trane havde besøg af en mand eller bare skulde ringe til provinsen, gik han hen og lukkede sin dør lige i ansigtet paa Feddersen, og aa, den lukkede dør – den var en pine og et dagligt prestigetab." (Branner 1961: 132) eller Herman Kejsers manglende manerer: Og saadan var der mange andre smaating, der var Herman Kejser, som *ikke* bød ham en stol og *ikke* bød ham en cigaret, men selv tog." (ibid.).

Hr. Bauer lider af søvnløshed og økonomiske sorger: "[...] og Bauer lærte søvnløsheden at kende saa godt som andre, og større forretningsfolk. De tal, der mødte ham i mørket, havde ganske vist adskilligt færre nuller efter sig end tallene over Herman Kejsers seng, men ellers var det de samme ti pinefulde tegn, der slyngede deres ormegange gennem hans hjerne." (Branner 1961:265-66). Om

aftenen når han kommer hjem til Kitty, er han så træt at han *meget langsomt* må *slæbe* sig op gennem trappegangens lugt af kaal og sild.(ibid.187). Så træt at Kitty må hjælpe ham af tøjet: ”Kitty tager bekymret imod ham og hjælper ham af tøjet, saa bleg og overanstrengt han er.” (ibid.). Der synes da at være en tydelig sammenhæng imellem hans dårlige økonomi og trætheden. Men som Ottosen påpeger det i *H. C Branners tidlige forfatterskab* (1975), er hans dårlige samvittighed i forhold til Kitty – løgnen om gageforhøjelsen – måske den største årsag til hans elendighed: ”[...] og indrømme sandheden overfor Kitty? – Nej, sandheden var sværere end alt andet, ogsaa Bauer havde sin lille Prestige.” (ibid.264). Han forsøger da også at hævde ”sin lille prestige” i sin løgn: ”Han var nu engang kommet i drift og løs sig frimodigt Avnsøes skrivebord og pakmestertitel til, stemmen kom hurtigt og lidt læspende ud af munden på ham.” (ibid. 64). Søvnløsheden må da dels siges at skyldes hans dårlige økonomi, dels det at han lyver ”[...] troskyldigt og blaaøjet som et barn lyver, ikke af ondskab og beregning men kun for at faa øjeblikket til at lyse.” (ibid. 65).

4.2.2.1 *De syv sværds orden: Stormesteren som faderfigur*

Bag Hr. Feddersens fascistiske magtfacade, gemmer sig et sværdridende barn, der, i en form for barnlig neurose, adlyder stormesteren som faderfigur. Således ser vi de barnlige træk i Feddersen (og i resten af forsamlingen), der breder sig over hundrede af ansigter: ”Det sad saa Feddersen og saa paa – nogenlunde midt i rækkerne sad han med et ansigt saa rent og alvorligt som ansigtet paa et legende barn, og rundt omkring ham lyste den samme alvor og renhed ud af de hundrede andre ansigter, [...]” (Branner 2001: 109). Som et lille barn, der adlyder sin fader, følger han, i noget der minder om en barndomsleg, hans rituelle anvisninger: ”[...] mens stormesteren paa sin forhøjning læste op af en bog i rødt bind og gjorde to væbnere til riddere ved at trække et uhyre langt jern ud af en skede og give dem et let slag paa issen og paa begge skuldrene.” (ibid. 109-10). Slaget på issen og jernet som trækkes ud af skeden, minder måske mest af alt om et infantilt ønske om at komme tilbage til barndommens tryghed, et ønske om at underkaste sig den stærke og beskyttende faderfigur, som en afgørende konstitution af jeg’et. Med udgangspunkt i *Massepsykologi og jeg-analyse* (1921c) omkranses dette ganske sigende i *Fokus på Freud* (2006). Den libidinøse binding til faderfiguren, - beskyttelsen og trygheden i forhold til det onde og udefrakommende, binder den enkelte til fællesskabet: ”Massen definerer sig i reglen i modsætning til det, der er den fremmed, og som derfor ofte opfattes som

truende. Den libidinøse binding til føreren eller idéen er en forlængelse ind i voksenlivet af barnets forhold til den idealiserede fader, som skulle fri os fra alt det onde, [...]” (Olsen og Thomsen m.fl.: 187).

Således får fællesskabet karakter af at være en psykologisk masse, der har indført den samme person i deres over-jeg. (Freud 1990: 408). Og således sidder alle med ”[...] alvorlige ansigter som legende børn.” (Branner 2001: 111), klædt i kjoler med skærf, sabel og gehæng. (ibid.). Alt foregår i takt med stormesterens befalinger, hvorfor også deres sang synges med ”én mund” (ibid. 110), hvorfor alt foregår synkront og i synkron bevægelser, og hvorfor den enkelte lever under stormesteren, som den almægtige og beskyttende faderfigur. Hr. Feddersen må da siges at være styret af en form for massepsykologi, der tilgodeser den enkelte for fællesskabet – ”[...] en del af en menneskemængde, der på et givent tidspunkt med et bestemt formål organiserer sig som en masse.” (ibid. 188-89).

4.2.2.2 *Perverse tilbøjeligheder (2 - 3 sider)*

Hr. Feddersens barnedrab er måske den mest opsigtsvækkende perversion i romanen, idet den tydeligt demonstrerer hvorledes kampen om magt og prestige kan fortrænge selv de mest naturlige drifter i mennesket (og dermed også fornuften): Lillian får, idet hun bliver syg, aldrig nogen egentlig hjælp. Derimod fornægtes hendes hårdt trængte lægehjælp til fordel for *troen* på at blive rask: ”Om du bliver syg, kan ingen læge hjælpe dig, men om du for alvor tror du bliver rask, saa *er* du allerede rask.” (Branner 1961: 110). og ”[...] forskellige smaa flasker [...]” (ibid. 244), hvis (manglende) virkning blot forværrer hendes tilstand: ”Men trods mange smaa sejre vandt han ikke frem i det lange løb: Lillian blev uge for uge mere svækket og kraftløs, det blev efterhaanden saadan, at hun tilbragte hele dagen i sin seng.” (ibid. 244-45). End ikke Jelva får, da hun fortæller hende historier, lov til at vise sin moderlige kærlighed: ”Men hans taalmodighed havde naturligvis sine grænser, og Jelva fik onde ord, fordi hun forkælede sit barn saa urimeligt, han forbød hende rent ud at sidde der i timevis og fylde Lillian med sine taabelige historier.” (ibid. 245). Selv efter barnets død fortrænger han sin skyld, og beskylder i stedet lægevidenskaben: ”[...] han svippede op paa overfladen igen og fik sin magt tilbage ved et selvbedrag. Ingen skulle nogensinde overbevise ham om at han ikke havde gjort det rigtige, og var ikke lægen kommet med sit makværk til at forstyrre naturmagtens løb, saa havde hans barn ogsaa levet i dag.” (ibid. 279). Udfaldet bliver, at fortrængningen af de naturlige drifter skaber ubalance i

seksualdriften. BARNEDRABET kan da beskrives som en libidinøs erstatning for en fortrængt mængde af libido, hvorfor Freud da også får ret, når han påstår, at der ved tilstrækkelig fortrængning kan opstå perversioner hos individer, som måske ellers ville være forblevet normale. (Freud 1995: 76).

En lignende konsekvens af seksuel fortrængning (dog af mindre dødelig karakter) oplever vi hos kaptajnen, Ingolf Trane, hvis fetich for frimærker udmunder i noget der minder om en onani-akt: [...] haanden med lup'en stivnede, hele den høje figur krummede sig sammen i smaa fugleagtige ryk. Saa fulgte helt uventet en brudt, saaret lyd – en haand fløj i vejret og skubbede voldsomt til lampeskærmen, saa hele stativet hoppede ud paa gulvet. (Branner 1961: 115). Dette fremgår også på hans udseende, idet håret "[...] ganske umærkeligt [...]" (ibid.) skifter farve fra "[...] graat til svagt lyserødt." (ibid.). På væggene har han da også fetich-lignende ting, såsom "[...] sabler overkors, pistoler, sporer og ridepiske [...]" (ibid. 114). Som et barn *omringer* han sig med ting, og føler "[...] en lun følelse af hygge [...]", når han kommer hjem til sin stue, der beskrives som en "[...] eventyrhule [...]" (ibid.). Mærkværdige er hans barnlige reaktioner da også, idet han opdager en hvid plet på et af frimærkerne (mine kursiveringer): "[...] Ingolf Trane trak vejret som et *barn*, der tager tilløb til at græde. Hede og skræk fyldte ham som en bølge og prikkede *helt ud i haarrødderne*: [...]" (ibid. 116). Bedre bliver det ikke da han i sin skuffelse *kaster* sig over frimærket med "[...] en voldsomhed, der var helt grotesk til saa lille en ting [...]" (ibid. 116) og føler en infantil "hunger og skuffelse" (ibid. 116), der giver ham lyst til at brænde det: "[...] hunger og skuffelse tog magten fra ham: Nej, selvfølgelig ikke! Det har aldrig ligget i aftrykket, bild ikke det ind! Nej og atter nej! Det er en skade, en defekt, hele skidtet er ikke papiret værd. Brændt det med det samme! Nu, straks ..." (ibid.).

Herman Kejser udvikler i barndomsårene, som følge af sin faders afstraffelse med ridepisten (Branner 1961: 17), en sadomasochistisk seksualitet. Snart foretager han sig mange underlige ting i det skjulte - "Han kunde gå hen og lette paa et gammelt portræt for at se om der gemte sig noget andet nedenunder, skønt han jo godt vidste at det gjorde der ikke" (ibid. 20), snart fyldes hans skuffe med "[...] de særeste tryksager [...]" (ibid.). Følgelig føler han en fortvivlelse og skam fra barndommen, som han ikke forstår: "Men han blev hed og skamfuld og fortvivlet over dem, og i konfirmationsalderen faldt han på knæ og bad og ydmygede sig for Gud, og Gud kom til syne med forfærdeligt ansigt og tugtede ham, men selv her var der noget hedt og skamfuldt, som han ikke forstod [...]" (ibid. 20-21). Således oplever vi flere tilfælde, der peger på Hermans barndom, som den egentlige kilde til hans sadomasochistiske tilbøjeligheder. Eksempelvis oplever vi også hvorledes han som barn

finder mange underlige ting hos sin bedstefader, herunder et sadomasochistisk billede af en kvinde med en ridepisk: ”Og der fandt han mange underlige ting, han fandt et kulørt hefte med en dame udenpaa. Hun var i pels og holdt en ridepisk i haanden.” (ibid. 20). Og hvordan han i voksenlivet ikke formår at frigøre sig fra sin barndom, idet han forgæves forsøger at gøre det af med skuffens sadomasochistiske indhold, som blot hober sig op på ny: ”[...] og selv om han fik kraft til at brænde alt hvad der var i skuffen, saa løb den fuld igen – en strøm, som burde gaa lysende ligeud, søgte sig i stedet en bagvej gennem den skuffe og aflejrede papir og krimskrams, og Herman Kejser voksede sig ikke fra sin barndom.” (ibid. 21). Når skuffen løber fuld igen, er det den fortrængte libido der som, ”en strøm”, søger tilbage igen gennem skuffens bagvej. Det sadomasochistiske indhold kan da ses som en perversion fra barndommen, der aldrig er blevet forløst, – hvorfor det da også hedder, at han ikke voksede sig fra sin barndom.

4.2.3 Den stærke mand

Selvom *den stærke mand* i *Legetøj* (og vel egentlig også i Branners andre værker) er nem at overse, findes der i Branners forfatterskab mandlige stærke mænd af forskellig karakter: ”Fælles for dem alle er et maskulint udseende og en optræden, der vidner om sikkerhed og styrke, men inden for disse rammer er der store udsving.” (Vosmar 1959: 20). Svendsen er måske den stærkeste og mest fremtrædende (vogn)mand. Han holder Kejserbodernes love ”[...] i sin haand.” (Branner 1961: 98) og er, skønt han ikke er meget talende, den der giver ”[...] tonen an.” (ibid.). Over for Hr. Feddersen er han uimodtagelig, og drikker og skåler gerne på trods af hans tilstedeværelse: ”[...] og netop idet gedden Feddersen strøg igennem, stødte han sin flaskehals imod den andens og drak ud – om det nu var et tilfælde.” (ibid. 192), - hvor de andre intimideres af ham, og går ”[...] meget præcis den dag ...” (ibid. 192). Når Feddersen beder ham om at køre varer ud, og han ikke har tid, lyder svaret ganske prompte: ”Det kan jeg ikke!” (ibid. 203). Hos ham kommer han ingen vegne med ”[...] sine onde øjne og sin haand omme paa ryggen.” (ibid.). Martin beundrer ham da også som ”[...] den bedste mand i sjakket [...]”, der trodser Feddersens terror, og gør som han vil: ”Var han ikke den der sagde ja og nej og gik lige efter næsen trods hele Feddersens terror?” (ibid. 231). Og selv da Feddersen, i forbindelse med at han (sammen med Bauer og Avnsøe) har brugt firmaets vogn til at hente brænde, forsøger at presse ham til at angive sine medarbejdere, giver han sig ikke, men forlader ”[...] valpladsen [...]”

(ibid.271) som "[...] sejrherre [...]" (ibid.) uden at have fået sin afsked. Et udfald der overrasker den ellers så magtfulde Feddersen, som intet forstår: "[...] og hvorfor ikke? Ja, hvorfor ikke? spurgte Feddersen sig selv og forstod ingenting af dette her." (ibid.).

Om Hr. Ditmarc hedder det, at han har storhed og prestige, endda i en sådan grad at *chefen* af og til misunder ham: "Sommetider tænker chefen med misundelse paa Ditmarc. For Ditmarc har al den prestige han kan ønske sig og behøver ikke at købe den dyrt med ydre pragt og indre elendighed. Han behøver overhovedet ingen symboler, hans egen person er i sig selv et symbol." (Branner 1961: 127). Som en anden Don Juan beundres han af kvinderne, der flokkes om ham (og nøder vin og kransekage i ham). Af udseende er han maskulin, og beskrives som en (mine kursiveringer) *høj, mørk* mand med "*brune, fyrige øjne [...]*" (ibid. 46). Foruden højden, - giver de mørke farver (hans mørke farve og de brune fyrige øjne) ham den stærke mands maskuline træk, – eller som Vosmar hævder det: "Den sorte farve får en genstand til at synes hård, og hårdhed er en maskulin egenskab." (Vosmar 1959: 20). Hans storhed og prestige er så stor, at han er på lige fod med Kejser, og ligesom Svendsen ikke lader sig intimidere af Feddersen: "Herman Kejser hilste ham som sin ligemand, og om det saa var Feddersen, satte han et stort smil op med mange hvide tænder." (Branner 1961: 47). I modsætning til dem behøver han ikke at hævde sin prestige, men *har* den på forhånd: "Nej, Ditmarc behøver ikke skrivebord og gulvtæppe og pragt for at hævde sin prestige, han sætter sig det første det bedste sted, i ekspeditionen, i bogholderiet, maaske endda ved Feddersens skrivebord." (ibid. 128).

4.2.4 Kvinden

Som det generelt gør sig gældende for Branners forfatterskab, er kvinden, som Vosmar udtrykker det i *HC Branner* (1959) "[...] nærmere ved livets kilder end manden." (Branner 1961: 23). En beskrivelse der meget vel passer på Klara - "dette unge, sunde og pragtfulde dyr", der med sin kvindepragt splitter Martin imellem Kejserbodernes magtsyge og hendes sunde, kvindelige natur: "Hun behøvede ikke engang at sige noget, hendes spidse, triumferende bryster og hele hendes kvindepragt var nok til at bringe den følelse op i ham, den blev saa utaalelig til sidst, at han kun havde valget mellem hende – og noget andet." (ibid. 288). Jævnfør Vosmars kategorisering af Branners kvinder som "[...] frodige, kærlige kvinder, som hviler i sig selv og ikke lader sig besejre af svaghed eller ondskab." (Vosmar 1959: 23), er Klara netop det frodige og kærlige, der ikke lader sig besejre af Kejserbodernes svaghed

og ondskab. Hun drives af sit kvindelige køn som "[...] et klart væld af de sundeste instinkter og den reneste menneskelighed." (Branner 2001: 288). Martin må da også trække på smilebåndet, da han reflekterer over det paradoksale i, at hun ligesom resten af Kejserboderne, skulle være drevet af magt og prestige: "Hvad var det som drev Klara frem, var det magt og prestige? – han maatte smile bare ved tanken." (ibid. 288).

Som kvinde er hun så tæt ved livets kilder, at hun kan bringe døde ting tilbage til livet: "Derhenne var en flok børn midt i et skænderi og et af dem græd – havde Klara nu været her, skulde hun have standset det – den evne havde hun. Klara som ikke sagde ret mange stærke eller kloge ord, men alligevel kunde faa en ting til at leve, bare ved at holde den mellem sine to hænder." (Branner 1961: 288). Og så pragtfuld at hun, som den eneste, formår at stoppe kaptajnen i sit overfald på Hr. Feddersen: "Otte mand stod der og forstod det ikke – kom aldrig rigtig igen til at forstaa det – men det gik i den klare virkelighed saadan til, at Klara Kvistgaard paa sytten aar stak sin arm ind under kaptajnens og førte ham gennem hele kælderens saa let som et femaars barn fører en okse afsted." (ibid. 218). Således fordømmer hun også i sin pragt (ved Martins afgang på perronen) kejserbodernes behandling af kaptajnen: "[...] blussende af indignation og med store, mørke øjne stod hun der. Aa, I burde skamme jer noget! sagde hun. At pine livet af en gammel mand paa den maade!" (ibid. 221). Med hendes prægtige kvindelighed, – hendes sunde og kvindelige natur, – er hun den røde tråd, der løber modsat Kejserbodernes magtsyge natur.

4.2.4.1 Klaras ødipale betydning

Klara har endvidere en ødipal betydning for Martin, der vækker et ængsteligt savn af den for længst afdøde moder. Dette fremgår bl.a. af hans syn på hende, hvor hun får ham til at føle sig som et lille barn: "Han saa hen paa hendes skød, og han saa hen paa hendes hænder – et par store kvindehænder, men lange og smidige i formen, og hvis han nu var et barn og kunde lægge hovedet i hendes skød, og hendes glatte, kølige hænder vilde kærtegne hans ansigt lidt" (Branner 1961: 79). Ved hendes tilstedeværelse, bliver han den lille dreng, der ønsker at lægge sit hoved i sin moders skød, - den lille dreng der ser på hendes *store* kvindehænder, som er "lange og smidige i formen", og ønsker at blive kærtegnet af hendes "glatte, kølige hænder". Sagen er da, som Jarlby påpeger det i *HC Branner – splittelse og kontinuitet* (2003), at Martin mistede sin mor allerede som fjortenårig, og at der dermed

gives en begrundelse for hans stadige længsel efter hende. (Jarlby 2003: 68). Jarlby fortsætter endvidere: "Hvad moderbindingen angår, er det karakteristisk nok ikke den erotiske længsel, der vækkes hos Martin ved betragtningen af Klaras skød og hænder, men derimod længslen efter moderen. Det er den moderlige ømhed og omsorg han kommer til at længes efter [...]" (ibid. 69). Længslen efter moderen viser sig i et ikke-erotisk savn, et ønske om at underkaste sig den moderlige kærlighed (e.g. ønsket om at lægge hovedet i moderens skød). Således er Klara da også i stand til at identificere sig med hans længsel som et moderligt savn: "Og hun fik næsten taarer i øjnene, og hendes hals bøjede sig lidt modfalden – yndefuldt som halsen paa et kid bøjede den sig – og hun havde gerne taget hans hoved i sit skød og kærtegnet ham lidt med sine glatte, kølige kvindehænder." (Branner 1961: 80). Savnet er da i første omgang rettet mod det ængstelige savn af den moderlige tryghed – eller som Jarlby formulerer det: "Det er den moderlige ømhed og omsorg han kommer til at længes efter, og den forbinder sig ikke med den erotiske kærlighed, men med den rene, ubesmittede kærlighed." (Jarlby 2003: 69).

Bag det ikke-erotiske savn (behovet for moderlig ømhed og omsorg) ulmer imidlertid en uforløst seksualangst af uro og underlige tanker: "Selv mente han jo, at han ville hende bare én ting; men han vilde hende tusind ting, og det arbejde og uroede i ham, det famlede sig frem imod hende med underlige tanker." (Branner 1961: 79). Hvor han uden videre ser en moderlig skikkelse i Klara (det ikke-erotiske savn), viser den seksuelle angst (de libidinøse drifter) sig i de "[...] tusind ting [...]" (ibid. 79) han vil hende, som han end ikke selv forstår. Det er da også iøjnefaldende, at moderen er "[...] meget, meget langt borte fra ham." (ibid. 163), idet han overvinder sin seksualangst under Klaras forførelse:

"[...] ja, saa gaar hun da ogsaa det sidste stykke og kaster sig pludselig ind til ham med en rørende stiv og kejtet beslutsomhed. Du! Siger hun og gemmer sit ansigt for ham: Du ...!

Han har rejst sig, blodet viger fra hans ansigt: Du – Klara – Nej! ... Men hun holder sin voksne, smidige kvindehaand op for hans mund, for nu skal han ikke sige mere. De skal bare staa saadan, tæt og stærkt, saa behøves ingen ord ..." (Branner 1961: 165).

Ved at skjule sit ansigt formår hun at bryde med hans ødipale binding: "Klara er også nødt til at lade sin individualitet træde tilbage til fordel for en seksuel anonymitet, før Martin er i stand til at overvinde

sine anfægtelser og fuldbyrde forholdet til hende.” (Jarlby 2003: 70). Givetvis forløses det moderlige savn af den erotiske kærlighed i deres seksuelle forening, men kun under forudsætning af at Klara formår at skjule sin ødipale identitet. Ergo bliver han først i stand til at overvinde sin seksualangst, idet hun træder ud af sin moderlige rolle.

Dette betyder dog ingenlunde at savnet af moderen er overvundet. Eksempelvis ser vi hvorledes han med sit spaltede sind (gen)oplever det ængstelige savn af sin moder, idet han er blevet uvenner med hende, og til sin store fortrydelse har valgt at forlade hende for at tage hjem på juleferie: ”Men hans mor var borte for ham, og verden var en skov af hvide, fordrejede ansigter, en mur af ansigter, der hældede forfærdelig over ham, en lavine af ansigter, der begravede ham, underlige ansigter med furer og folder og haarde, fjendtlige øjne.” (Branner 1961: 223). Savnet af hende gør omgivelserne fremmede og fjendtlige. Og selv bliver han et fortabt barn: ”Klara! sagde han helt forvildet, og i samme nu gik hans ansigt i knude som ansigtet på et grædende barn, der leder efter sin mor.” (ibid.). Således bibeholder hun sin moderlige rolle – og Martin sit ængstelige savn. Et savn som i øvrigt først synes at være opfyldt ved romanens afslutning, idet han har frasagt sig Kejserbodernes magtsyge til fordel for Klara, og dermed har overvundet splittelsen imellem ”[...] hende – og noget andet.” (Branner 2001: 288).

Sluttelig bliver Klara da, som det etiske alternativ til Kejserboderne, det frelsende moment, der overvinder Martins splittelse, og ikke mindst hans moderlige savn. Den Brannerske tradition tro, er det kvinden, der redder manden fra hans hjemløse trang til at forstå det uforståelige: ”Manden er fredløs, hjemløs, jaget af sin trang til at forstå; han må bestandig hige ud over sig selv, mens kvinden hviler i sig selv.” (Vosmar 1959: 30). Kærligheden bliver da også det der, jf. Branners forfatterskab, skaber helhed og identifikation: ””du er mig og jeg er dig” er en sætning, der går igen i mange af Branners værker som udtryk for den følelse, at alle skranker er brudt mellem to mennesker, at parret er ét væsen.”” (ibid.). Det er da Klara som kvinde (med stort K), der, idet hun opfylder hans moderlige savn, redder ham fra Kejserbodernes magtsyge natur. Som urbillede på al tryghed, er hun den sunde og stærke modpol, der fikserer ham i en ellers kaotisk tilværelse af magt og prestige.

4.3 Sammenfatning

Vi har nu set, hvordan den fortrængte seksualitet i den socialrealistiske kollektivroman gestaltes som et knudepunkt imellem samfundets indskrænkende normer og individets seksuelle frigørelse, hvordan forholdet imellem statens magt og ”den lille mand” medfører en syg natur hos den enkelte. Herman Kejser formår aldrig at vokse sig fra sin barndom, og er aldrig kommet sig over angsten for sin fader. I det skjulte har han, som følge af at de pisk han har fået af ham som barn, sadomasochistiske tilbøjeligheder. Feddersen har en nærmest sadistisk karakter, og ender i sit perverterede storhedsvanvid – troen på ”[...] den sande ret og den sande magt!” (Branner 2001: 107) - med at dræbe sit barn. Ingolf Trane har en fetich for sine frimærker, som får hans hår til at skifte ”[...] ganske umærkeligt farve fra graat til svagt lyserødt [...]” (ibid. 115). Samtlige af medlemmerne af De syv sværds orden lider af ”[...] søvnløshed og rædselsfulde drømme [...]” (ibid. 111), og Herman Kejser taler i søvne: ”Hjælp mig! Siger han med den stemme langt borte fra, som et sovende menneske har, hjælp mig! Jeg lider...” (ibid. 155). Alle har det til fælles at de, som konsekvens af Kejserbodernes magtsyge, har udviklet en syg natur - og dermed, jf. Freuds ord, har fundet en erstatning for noget andet, der ikke er fuldbyrdet. (Freud 1990: 216).

De samfundsmæssige forhold forstyrres imidlertid af den udefrakommende Klara.. Som kvinde er hun den sunde natur, – det etiske alternativ til Kejserboderne, - og dermed også håbet for forandring. Følgelig oplever vi, i hendes (og Martins) brud med kollektivet (*jeg og de andre forholdet*), en åben fortolkning i forhold til kollektivets opløsning og genrens videre udvikling.

4.4 Analyse – Den Kroniske Uskyld (1958)

I det følgende vil jeg se nærmere på hvordan den seksuelle fortrængning gestaltet i udviklingsromanen, for derefter at kunne opsummere og sammenligne mine to analyser. Til sidst vil jeg konkludere hvordan disse forholder sig til hinanden.

Klaus Rifbjerg er født i 1931 på Amager. *Den kroniske uskyld* (1958) er en klassiker, der konfronterer uskylden som en kraft der får alvorlige konsekvenser, når ikke den forløses. (Mortensen og Schou 2003: 549 – 50). Hvordan livet forandres, når ikke seksualiteten frisættes, er et centralt emne, der går igen i hans forfatterskab.

4.4.1 Genre

I *Den kroniske uskyld* føres vi, - som en konfrontation imellem samfundets normer og individets seksualdrifter, ind i modernismens individcentrerede erkendelse af menneskets seksualitet. Som central aktør i den modernistiske strømning sætter Klaus Rifbjerg sit præg ved at kritisere de instanser, der forsøger at ”normalisere” individet i velfærdssamfundet. (Jørgensen og Wentzel 2005: 585). Men hvordan forener man samfundets snærende rammer og den krævende seksualitet? Dette er måske spørgsmålet, han prøver at besvare, når romanens hovedperson, Janus, forsøger at finde sig selv gennem det man kunne kalde en konfliktfyldt seksualitetsrejse. Om ikke andet er længslen efter forløsning et centralt tema man ikke kommer uden om. Disse gribes an i et nyt sprog, som er tilpasset en ny tidsånd - ”[...] men tonen var ny, og jeg følte selv, at det var min og tidens.”, lyder det fra forfatteren selv (Rifbjerg 2012: 10). Med sit ny-opdaterede sprog, fører han udviklingsromanen videre. Her konfronterer han (som det også gør sig gældende i lyrikken) den konkrete, subjektive virkelighed. Janus, hedder den upålidelige jeg-fortæller, der udadtil vil gøre alt for at passe ind i fællesskabet, men inderst inde gemmer på homoseksuelle følelser for sin (bedste) ven, Tore. Som læsere konfronteres vi netop med den konkrete og subjektive virkelighed, men fra en (upålidelig) fortæller, der, med et ben i hver lejr, har svært ved at finde fodfæste. Janus er da også navnet på den romerske gud, der vogter døren til himlen med sine to ansigter – et navn der meget vel passer på Janus som karakter, der, med

Johannes Nørregård Frandsens ord, "[...] har meget mere i klemme end han ønsker at røbe." (Johansen og Frandsen 2012: 16). Og dermed bevæger vi os ind i udviklingsromanens eksperimenterende genre.

4.4.1.1 Udviklingsromanen

I *Den kroniske uskyld* fremstilles udviklingsromanens uforløste længsel (og den besværlige overgangsfase fra barn til voksen) som en manglende tilfredsstillelse, der går igen igennem hele romanen. Hos Janus fremgår dette ordret som "en frygtelig utilfredsstillelse", idet han forgæves forsøger at opnå den tilfredsstillelse, han ikke kan få hos Tore (og Helle), ved at være sammen med Ellen (ja ligefrem mishandle hende). Tore er ude af stand til at være sammen med Helle seksuelt "Jeg kan ikke engang forføre hende, sagde han og så på mig, "for jeg tror slet ikke, jeg kan gøre noget ved hende." (Rifbjerg 1958: 179). Ironisk er det da også, at der flere steder i romanen refereres til Goethes, *Faust* (som de begge læser), hvis logik går ud på at tilfredsstillelsen aldrig tilfredsstilles, men blot skaber et nyt behov – det som Lilian Munk Røsing i *Er den kroniske uskyld en tragedie?* kalder "begærets tragik: "[...] det, at begærets tilfredsstillelse altid er momentan og hurtigt føder nyt begær; det, at enhver tilfredsstillelse samtidig er en utilfredsstillelse." (Røsing 2012: 89).

På lignende vis, - væves et net af trekantsforhold, hvor ingen af parterne er i stand til at få hinanden. Tore bliver jaloux på moderens nye kæreste, Poul, der tager faderens plads i ødipuskomplekset: "[...] men det var bare underligt at se mor og den fyr, når man var vant til altid at have hende, sådan alene, du ved . . . ." (Rifbjerg 1958: 67). Han er, sagt med andre ord, ikke i stand til at få moderen for sig selv, idet han har en konkurrent i Poul. Helle er blevet skræmt til afholdenhed af sin dominerende moder, og tør ikke have samleje med Tore: "Hun siger, at hun ikke tør. At hun ikke tør for sin mor." (ibid. 178). Janus er jaloux på Helle, men prøver hele tiden at benægte det: "Jeg prøvede at overbevise mig om, at hans bekendtskab med Helle ikke betød noget for mig." (ibid. 90). Og det antydes da også, at lignende forhold gør sig gældende hos Fru Riemer, der ikke er helt så glad for Helle, som Tore tror: "Han var så sikker på sin mor. Og jeg var fanden hakke mig også sikker på, at fru Riemer hellere ville dø end lade Tore mærke, at hun måske var jaloux på Helle." (ibid. 116).

Endelig er der Fru Junkersen, som vel er det, man kan kalde tilfredsstillelsen modpol. I alt fald er hendes fremstilling tvivlsomt tiltrækkende. Hun beskrives som "[...] edderkoppehunnen [...]" (ibid. 110), en "[...] mellemting imellem en løve og en slange [...]" og "[...] slangeløven [...]" (ibid. 142).

Hendes hånd er "[...] knastør [...]" (ibid. 109) og hun bevæger sig som "[...] et reptil, der glider gennem græsset efter et veludført overfald." (ibid. 151). Hendes maskulinum er så stort, at hun ikke giver plads til andre, men i stedet overtager deres plads: "Man savnede ikke en fader i dette hjem, for man havde på fornemmelse, at der ikke ville være plads til ham." (ibid. 110). Hun har i det hele taget en dæmonisk karakter (hvad/hvem er hun egentlig?), men har måske mest af alt løvens og slangens træk, idet hun sniger sig ind på sit bytte, for til sidst at fortære det, eller slå det ihjel. (som ved forførelsen af Tore, og Helles efterfølgende selvmord). I hendes nærvær fornemmes da også slangens luskethed, når Tore ikke kan lade være med at være optaget af hende på en "[...] dødsensfarlig måde." og løvens glubskhed, når hun spreder generel frygt: "Hun er en af dem man er en lille smule bange for alligevel". (ibid. 108).

4.4.2 Komposition

Den kroniske uskyld strækker sig over 210 sider, og er delt op i tolv kapitler. Handlingen foregår fra Janus' første møde med Tore i 1. mellem og frem til Tores indlæggelse i kapitel tolv, hvor fortællertid og fortalt tid mødes (Rifbjerg 1958: 210). Ved romanens begyndelse er Janus 12 - 13 år gammel og må vel være omkring de tyve, når han, som ny udklækket student, besøger Tore på hospitalet. Handlingen må derfor strække sig over 7 - 8 år. Janus oplyser da også, at de skal gå i skole sammen i syv år: "[...] og vi tænkte overhovedet ikke på, at vi skulle gå her i 7 år, før vi slap ud og blev voksne, [...]" (ibid. 25), hvilket falder meget godt i tråd med formodningen om, at han må være i tyverne ved romanens slutning.

4.4.2.1 Imellem fællesskab og individ

Med et ben i hver lejr balancerer Janus imellem fællesskabets sociale forhold, og de forbudte følelser han nærer for Tore. Hvor han udadtil fremstår som den kække og smarte ven, der ser op til ham som "[...] grødfadets galionsfigur [...]" (Rifbjerg 1958: 8), føler han allerede ved deres første møde trangen til at erobre ham: "Det var som man skulle erobre ham lige fra starten." (ibid. 24). I romanens første linje fornemmes da også mere end blot venskab i hans beskrivelse af Tore som "[...] en af de fyre man

ikke kan lade være med at lide på en eller anden måde.” (ibid. 5), eller når han, i forhold til ham, føler “[...] et eller andet [...]” (ibid. 5), som han ikke selv ved hvad er (eller ikke ønsker at fortælle læseren). Efter at Torre er flyttet til Aalborg, - skal han til at leve af at æde Tores breve “[...] som om det var manna fra himlen [...]” (ibid. 45). Og da han kommer hjem igen, føler han ved gensynet af ham, en erotisk form for lykke: “[...] og jeg var så lykkelig, at det summede og varmede op og ned ad ryggraden.” (ibid. 47). At de følelser han nærer for Tore er socialt uacceptable, og derfor ikke tåler at se dagens lys, er slet og ret (som han selv erkender det) et spørgsmål om, at visse ting ikke lader sig udtrykke i fællesskabet: “Man kunne simpelthen ikke lade være med at elske ham på en eller anden måde, selvom man selvfølgelig ikke kan vise sådan noget eller gøre det i virkeligheden.” (ibid. 9).

Tores forandrede adfærd (efter hans tid i Aalborg) – “[...] bare han dog kunne åbne munden og fortælle mig, hvad det var for noget, der var så underligt inden i ham.” (ibid. 57), udløser imidlertid et væld af jalousifølelser, som han (Janus) benægter gang på gang – nemlig tanken om, at han måske har fundet en anden: ”Jeg var da fuldstændig ligeglad. Jeg kunne da være revnende ligeglad, om han havde fundet en eller anden derovre, som han måske var bedre ven med end med mig.” (ibid.). Også angstforestillingen om en kvinde (formodentlig den kvinde han forestiller sig Tore sammen med) – “[...] et utydeligt billede af noget inde i hovedet, en figur eller sådan noget, et menneske måske, en kjole, et skørt [...]” (ibid.) ser han blot som noget “[...] ganske ligegyldigt [...]” (ibid.). Således går han også, ved festens afslutning, hen til cykelskuret, og giver en af stolperne en “[...] flad øretæve [...]” (ibid. 63), fordi han har lyst til at “[...] komme af med noget [...]” (ibid.). At han i virkeligheden ikke er ”revnende ligeglad” fremgår da også i, at han betvivler sine følelser, og alligevel ikke bryder sig om den formodede mistanke om, at Tore skulle have fundet sig et nyt bekendtskab i Aalborg: ”Måske ville det ikke være så rart, hvis han sagde det lige nu. Nej bare efter festen. Bare han ville lade være med at sige det til efter festen.” (ibid. 57).

På samme vis, - må han inkorporere Helle i sit venskab med Tore, og påtage sig beskytterrollen for at overbevise sig selv om, at hendes bekendtskab til Tore, ikke betyder noget for ham: ”Jeg fik overtalt mig selv til at tro, at venskabet kun var styrket, fordi vi nu havde noget godt at beskytte, at det kun var forøget og oven i købet med noget feminint.” (Rifbjerg 1958: 90). Men venskabet, der blot er et forsøg på at acceptere hendes forhold til Tore, må med tiden briste, når følelserne når op til overfladen. Eksempelvis føler han-, ved Tores udmelding om at Helle ikke vil gå i seng med ham, en form for glæde: “[...] men det var alligevel noget fantastisk, der kom ud af munden på ham.”, og ser

blot sine egne muligheder: ”Jeg havde endnu ikke helt opfattet sætningens indhold. Men jeg fattede, at han lukkede op for en masse for mig, da han sagde ordene.” (ibid. 90). Tores ønske om at gå i seng med Helle, får da også en forstyrrende betydning inde i hans hoved ”[...] som om nogen havde skudt en kanon af” (ibid.90). Og med tiden ophober hans følelser sig til ”[...] et rod der blev større dag for dag” (164).

Bemærkelsesværdigt er det dog, at han alligevel har et ambivalent ønske om, at hun og Tore skal gå i seng med hinanden for at styrke venskabet: ”Siden den dag Tore havde sagt, at Helle ikke ville gå i seng med ham, havde tanken optaget mig. Det skulle binde dem sammen endnu mere.” (Rifbjerg 1958: 164). Svaret må dog ligge i, at han ved at acceptere hende, kan bringe sig selv tættere på Tore, og dermed fuldbyrde de forbudte følelser han nærer for ham (gennem hende). I sit forhold til hende bliver han da den fortrolige ven, der kan gå og se ”[...] hvordan man skulle bære sig ad.” (ibid. 80). Og når han drister sig til at tage hende under armen, er det ”[...] som at røre ved Tore samtidig på en intim måde, der aldrig vil kunne lade sig gøre.” (ibid. 124). Hun er dermed ikke blot et venskab, men også en problematisk forelskelse - et håbløst forsøg på at udfylde sin længsel efter Tore: ”Det var en sær fornemmelse at være forelsket i to mennesker på én gang, oven i købet to mennesker af forskelligt køn. Det lød håbløst inden i hovedet.” (ibid. 115).

4.4.2.2 Eventyrlige træk

Inkorporeringen af Helle (i deres fælles venskab) betyder imidlertid, at Janus tilkender sig rollen som hofnar og beskytter af trekanten (Mai 2012: 73). Hertil følger det, at han formulerer ideen om en fælles fjende der skal bekæmpes, herunder den dæmoniske fru Junkersen (e.g. slangen, slangeløven, edderkoppen). Og således åbnes der op for en verden af eventyrlige karakterer, hvor han selv bliver den fallerede ridder, hvis rustning ikke er af ”korsridderstål” (Rifbjerg 1958: 152), men blot en skal af ”[...] kitin [...]” (ibid.). Tore og Helle har da også visse eventyrlige træk, når de som ”[...] svøbelsesbørn [...]” har prinsessens hjælpeløshed, og skal reddes fra fru Junkersen – den onde heks, der snart har forgivet helten, som ikke længere er i stand til at redde den hjælpeløse prinsesse (de to børn): ”Men de to børn ville ikke se noget, bare pludre videre, og jeg ville sidde og sige ingenting, ingenting, ingenting, fordi giften fra de svampe, jeg havde fået, allerede ville have lammet mig fuldstændigt [...]” (ibid.). I modsætning til det traditionelle eventyr, har helten da her en ironisk-svag karakter, der ikke lader sig

forlige med en sejr: ”Det var en køn historie, at riddersmanden med den blinkende kårde faldt igennem med et brag, bare fordi han var svag og ikke så sig for, da han trådte ud på det rådne gulv.” (ibid. 152). Hvor den traditionelle eventyrhelt kæmper sig stærkere (og større), reduceres han her til en spyflue (ibid.), ”en latterlig bille”, en ”[...] Køter [...]” (ibid. 156), en ”Lille hund [...]” (ibid.), et balsameret fluelig (ibid. 153) og ”[...] slim, der ubehjælpeligt glider ned ad en væg.” (ibid.). Det gode får da heller ikke nogen sejr over det onde, men trættes derimod af dets håbløshed: ”[...] alt var så håbløst dér i værelset, fordi jeg var så svag, fordi hun var så billig, fordi jeg faldt og faldt og aldrig kunne holde mig på benene og blive stående, men altid skulle glide og synke i vand og mudder. (ibid.).

Ved studenterfesten har hun da også eventyrets magi over sig, når hun beskrives som ”[...] en langsomt gående komet med en hale af pragtfuld kjole efter sig.”. Og heksens kunstner, når hendes tæpper (som et flyvende kosteskaft) bærer hendes gæster ”[...] svævende ind i stuerne” (Rifbjerg 1958: 199). Og ikke mindst hendes forbandelse, når hun fortryller Tore: ”Hun havde set på Tore med sine onde øjne, hun var en heks, og før hun flammede på bålet, fik ingen af os fred.” (ibid. 117), og uden videre får ham til at glide ind under hendes vilje. (ibid. 116). I Helles øjne ses da også ”et skær af rædsel”, der sandsynligvis må være hendes værk: ”[...] men det man lagde endnu mere mærke til, var det skær af rædsel, af ligefrem rædsel, der engang imellem viste sig i hendes øjne. Der var noget eventyragtigt over det, som om hun engang var blevet spået af en heks, der havde lovet hende, at hun i en bestemt alder skulle forvandles til en tudse, [...]” (ibid. 119).

4.4.2.3 Forbundne karakterer

Bruddet imellem Tore og moderen (Rifbjerg 1958: 68), fru Riemer, får en større betydning, som forbinder en række af romanens karakterer med hinanden. Janus ser, at noget er forandret i Tores ansigtsudtryk: ”Der manglede noget, men det er svært at sige lige ud, hvad det var, for der var samtidig noget i ansigtet, som aldrig havde været der før. Der var noget mærkeligt tomt i ansigtet på ham. Man skulle næsten tro, der var en eller anden, der havde skrabet ned over hovedet på ham og skåret noget væk.” (ibid. 47). Og har, da Torre forklarer ham om bruddet, svært ved ikke at glæde sig over, at han kan få ham for sig selv, idet han ikke længere behøver at konkurrere med hans moder: ”Fru Riemer med sol i håret og ler på fingrene var gået fra Tore. Men jeg kunne ikke rigtig se det for mig alligevel, for det var så fantastisk. Jeg sagde ikke noget, men sad bare og hikkede indvendig og rokkede frem og

tilbage.” (ibid.). Det er da også moderens bekendtskab, Poul, der forårsager bruddet, når han, som Erik Olesen påpeger det i *Fortæller og personudvikling*, med sin ”brutale kraft og skæbnesvangre seksualdrift”, skaber ubalance i atelierets harmoni. (Olesen 1974: 190). Det er som følge af graviditeten med ham (og ikke mindst den efterfølgende abort), at moderen forlader Tore (67 – 68) og, ifølge Tore selv, er ”syg” (67).

Helle får (en påfaldende) karakter af at være en erstatning for Tores moder (fru Riemer), når Janus antyder følgende: ”På en eller anden måde mindede hun om noget, jeg kendte, men jeg kunne ikke finde ud af, hvad det var. (Rifbjerg 1958: 81). Hvor Tore plejede at kysse sin moder på munden ”[...] som om det var noget han godt kunne lide”, spiser Helle nu ”[...] små stykker af ham.” (ibid. 89), og overtager moderens plads som jalousiobjekt hos Janus, der ikke kan lade være med at kommentere deres lange kysse-seance: ”Det var fa’en til tid I var om det,” sagde jeg og grinede til Helle.” (ibid.), - og nøje har bemærket, at den har varet ved (min kursivering): ”[...] i over *fyrre* minutter.” (ibid. 89). Hun har da også en moderlig (moderens) betydning, når hun viser ømhed ved at inddrage Janus i sine kys: ”Hun lagde sig ind over mig og kyssede mig på et mærkeligt sted imellem hagen og kinden, fordi hun var lige ved at snuble. Jeg skulle da også have noget, fordi jeg var så sød.” (ibid. 89). Og moderlig omsorg, når hun skaber tryghed: ”Hun gav os et lille hiv, så vi kom nærmere på hende. Det var som at komme hjem til mor, når man havde slået sig som lille.” (ibid. 81). Ved deres første møde er hendes kvindelige-moderlige udstråling da også så overvældende, at det helt kommer bag på Tore, at hun *selv* har en moder: ”Jeg kunne se, at Tore aldrig havde skænket det en tanke, at hun kunne have forældre eller mødre eller noget som helst.” (ibid. 78). Deres forhold har da flere steder i romanen karakter af at have en moderlig betydning (en moderbinding), hvorfor Helle tilsyneladende overtager moderrollen hos Tore. Denne brydes imidlertid ved hendes selvmord (ibid. 209), og genoptages af Tores moder, idet hun (ved romanens slutning) kommer og besøger Tore på sindssygehospitalet. (ibid. 213).

Endelig er der Helles moder, fru Junkersen, der, som en projicering af Helle, bliver genstand for den jalousi (og det had) Janus føler for Helle. Hun beskrives som ”[...] den rene ondskab [...]” (Rifbjerg 1958: 158) og får undertiden karakter af at være en slange, der *hugger* ud efter sit bytte: ”Jeg faldt tilbage i sofaen, men rettede mig op igen og sad som en væsel, der venter på at slangen skal hugge næste gang.” (ibid. 155). I hendes øjne sidder ”[...] kulden stadig og altid som et frostvejr [...]” (ibid. 153). Og hendes fremtræden beskrives som ”[...] en brun edderkop med savlet drivende som tykt spind ned fra mundvigene.” (ibid. 152). Hun er giften, der truer med at lamme sit bytte: ”[...] og jeg ville

sidde og sige ingenting, ingenting, ingenting, fordi giften fra parfumen, giften fra bilen, giften fra brysterne og giften fra de svampe, jeg havde fået, allerede ville have lammet mig fuldstændigt. (ibid.). Rundt om hende glitrer ”en elektrisk tåge”. Når hun taler, - sammenlignes hun med en paralyserende slange: ”Hun så mig lige ind i ansigtet og sagde et eller andet kvikt, der lammede mig som et slangebid.” (ibid. 141). Og i døren står hun ”[...] parat til hug” (ibid. 145).

4.4.3 Stil

4.4.3.1 Synsvinkel, fortæller og udsigelse

Den kroniske uskyld fortælles af den upålidelige 1.persons jeg-fortæller, Janus, der udadtil fremstår som Tores gode ven og beundrer, - men inderst inde nærer følelser for ham, der rækker ud over det venskabelige. Dette fornemmer man relativt tidligt i romanen, når Janus tænker på at ”[...] erobre ham lige fra starten.” (Rifbjerg 1958: 24). Og når han lægger mærke til hans ”[...] mægtige pæne lår [...]” (ibid. 23). At han imidlertid forsøger at benægte disse, fremgår i hans ihærdige forsøg på at overbevise sig selv om, at han ikke er jaloux på Tores kæreste, Helle: ”Men vist var det Tores pige, og jeg var ikke et hak misundelig. Ikke et hak.” (ibid. 75) (som læser fornemmer vi hans upålidelighed, når han skal gentage sig for at overbevise sig selv). På lignende vis må han, for at acceptere Helle, overbevise sig selv om, at hun trods alt ikke udgør nogen trussel: ”Hun var jo en konkurrent, men alligevel ikke rigtig, fordi hun ikke ville genere os i den fortrolighed, vi havde. Jeg stolede på Tore, og en pige måtte han have på et tidspunkt, og det skulle være hende her, det kunne jeg mærke. Vi kunne få det rart sammen, rigtig rart, [...]” (ibid. 79 – 80). At dette alligevel ikke helt er tilfældet, fremgår blandt andet i måden hvorpå han reagerer, når Tore forklarer ham, at Helle ikke vil gå i seng med ham: ”Det var naturligvis ikke nogen fantastisk tanke, at Tore skulle gå i seng med Helle, men det var alligevel noget fantastisk, der kom ud af munden på ham.” (ibid. 90). Og når den blotte tanke om deres forestående seksualliv, giver ham følelsen af at nogen har ”[...] skudt en kanon af.” (ibid.). Den egentlige årsag til at han acceptere hende er ret og slet, at han ønsker at bevare forholdet til Tore, og dermed er nødt til at acceptere hende (som hans kæreste):

”Det var ellers det jeg vidste mest af alt, at Helle var Tores pige. Lige fra den dag Tore mødte Helle i den tåbelige gymnastiksal, havde jeg vidst, at nu ringende den, og ligeså længe havde jeg kæmpet for at finde ud af hende og vinde hende, fordi det var nødvendigt, hvis min tilværelse skulle have nogen berettigelse.” (Rifbjerg 1958: 119).

Og lignende gør sig gældende når han, ved romanens slutning, ikke er i stand til at give fru Junkersen et oprigtigt svar, når hun postulerer, at han er forelsket i Helle: ””Jeg er ikke forelsket i Helle,” sagde jeg. ”Jeg kan mægtig godt lide hende, og Tore ... Og Tore.” Hvad ville jeg sige om Tore? At det var ham jeg elskede? Men det kunne jeg jo ikke. Det var fuldstændig umuligt. Det var et åndssvagt ord ”elske”. (Rifbjerg 1958: 155)

4.4.3.2 Nye toner

”Hans sprog er en blanding af (fyrrenes) skolejargon og en lyrikers hang til billeder [...]” (Bredsdorff 1967: 112).

Sådan skriver Thomas Bredsdorff det i *Sære fortællere* (1967), og sådan forholder det sig i *Den kroniske uskyld*. Med sit ny-opdaterede sprog rammer Rifbjerg samtidens ungdom, når han berører den konkrete virkelighed gennem Janus’ idealiserende syn på Tore som frontfigur for ”grødfadet”, der med deres ”[...] æggemader [...]” (Rifbjerg 1958: 8) og ”[...] cyklespænder [...]” (ibid. 8) er under Tore (og ham selv). Følgelig hedder det om Tore, at han ”[...] simpelthen ikke sorterede i samme skuffe som resten af grønne.” (ibid. 9). Og at man i hans nærvær (når han taler med læren) kan ”[...] tillade sig at tænke og gøre ting, som man i virkeligheden slet ikke kunne.” (ibid. 15-16), - hvor der blot kommer nogle ”[...] små pip [...]” (ibid.) fra de andre (grødfadet). Den barnlige glæde (og ikke mindst det barnlige sprog), er da heller ikke til at skjule, når Tore vender tilbage fra Aalborg som en længe savnet ”[...] høvding.” (ibid. 48), og det lyder: ”Han var kommet hjem, han var kommet hjem, og nu skulle det alt sammen fortsætte, og vi skulle vise alle de kæmpekæmpekæmperøve, at nu var det Tore og Janus igen. Tore igen, vi skal have gamle Tore igen!” (ibid.). Ved skolefesten hedder det da også, at ”General Tore” har sørget for bajere og gin.” (ibid. 58). Og hvor Kurt ved slurken af en øl får tårer i øjnene som et andet pattebarn (ibid. 59), - er Tore i stand til at stille sin øl ved sin ene fod på

professionel vis "[...] så det så ud som om han var murer." (ibid.). Lignende gør sig gældende, når han (Kurt) laver regnskab "med sine små pølsefingre", og Tore "[...] stod bare og svævede." (ibid. 51)."

4.4.4 Den seksuelle fortrængning

4.4.4.1 Erotiske trekantforhold

Når Janus opfinder en eventyrverden (hvori han føler jalousi og had for fru Junkersen), hænger det sammen med fællesskabets sociale normer. I Freuds forståelse må dette givetvis skyldes, at libidoen ikke lader sig kanalisere under fællesskabets restriktioner, men derimod fortrænges og kanaliseres ad andre veje (vi husker hvorledes det fortrængte i *Legetøj* blev til perversioner). Men lad os prøve at se på dette i en lidt mere litteraturnær sammenhæng, Maja Frederiksen skriver det ganske ligetil i *Begær mellem mænd i Den kroniske uskyld*: "Den jalousi og det had, Janus føler mod Helle, er naturligvis fundamentalt og socialt uacceptabelt. Ikke mindst fordi disse følelser jo kan tilbageføres til den for Janus forbudte kærlighed til Tore. Fru Junkersen bliver her en oplagt forskudt måde at lægge Helle for had på." (Frederiksen 2012: 109 - 10). Fru Junkersen er altså en forskydning (eller en projicering som vi det i "Forbundne karakterer") af Helle, Janus' oprindelige jalousi(-hadeobjekt), og dermed en måde hvorpå han kan forløse de følelser (den libido), der ikke lader sig udtrykke i fællesskabet. Dette fremgår grundlæggende i samtalen med hende, - i det han ikke er i stand til at fortælle hverken hende eller omverdenen, nemlig den frustrerende længsel han føler efter at være sammen med Tore, og det at blive (eller at være) sig selv (dette er vel egentlig også et grundlæggende tema i romanen): "Det er ham, og det at få lov til at være sig selv og det at forstå hinanden og det at have det mægtigt sammen og det at være fælles og det at han var hel og ubrugt og ikke smadret, der gjorde at jeg følte mig skrupskør inden i hovedet og mest af alt havde lyst til at spæne." (Rifbjerg 1958: 156).

Jalousien (og hadet) er blot et dække for den længsel han har efter den uskyldsrene Tore, der endnu er "hel og ubrugt og ikke smadret". Og følelsen af at være "skrupskør inden i hovedet" og have lyst til at "spæne" må siges at være et udtryk for den frustration han føler, når ikke han er i stand til at udtrykke de følelser nærer for ham. Han har da også svært ved at forsvare sig mod påstanden om, at han skulle være forelsket i Helle (Rifbjerg 1958: 155) – for et sandfærdigt svar vil unægteligt afsløre de

forbudte følelser: ”Hvad ville jeg sige om Tore? At det var ham jeg elskede? Men det kunne jeg jo ikke. Det var fuldstændig umuligt.” (ibid. 155). Således får det ”at elske” da også en problematisk betydning, og heller ikke her lader frustrationerne sig benægte: ”Det var det, jeg elskede ”elskede”. Igen fik jeg lyst til at flå i noget.” (ibid. 156). Når han får lyst til at ”flå i noget” foranlediges man da også let til at tro, at det er den dæmoniske fru Junkersen han vil flå i – hvad skal man ellers gøre, når ikke man kan udtrykke sine frustrationer, og er blevet reduceret til falleret ridder?

Man kan da udlede, at den magtesløshed (og svaghed) han føler over for fru Junkersen (vi så hovedsageligt dette i afsnittet ”Eventyrlige træk”), når han er ude af stand til at give udtryk for sine sande følelser, skyldes at det fortrængte ikke forløses på naturlig vis, og derfor manifesterer sig i følelser af jalousi (og had). Vi har da bevidnet hvorledes kærlighed, ved tilstrækkelig fortrængning, bliver til had (og dette med vis undertone af ironi), og hvordan styrke bliver til svaghed (og dette med en lignende undertone af ironi). Spørgsmålet er da også hvorvidt fru Junkersen i virkeligheden er så magtfuld, som hun fremstår. Er det i virkeligheden ikke karakterernes magtesløshed (herunder Janus og Tore), der gør hende magtfuld? Tore er for svag til ikke at lade sig forføre, og Janus ser hende som et rovdyr, fordi han selv er værgeløs mod hende. (Øhrgaard 77: 34). Man kan således, som Per Øhrgaard, påpege at fru Junkersen kun er mægtig, fordi hun ses fra de unge menneskers stude, og at hendes magt derfor beror på, at de ikke selv har nogen magt. (ibid. 35).

På samme vis, - er hans venskab med Helle ikke et egentligt venskab, men snarere en forudsætning for, at han selv kan tage del i trekanten: ”[...] og lige så længe havde jeg kæmpet for at finde ud af hende og vinde hende, fordi det var nødvendigt, hvis min tilværelse videre skulle have nogen berettigelse.” (Rifbjerg 1971:119). For ikke at miste venskabet til Tore (og dermed sin plads i trekanten), er han nødt til at vinde hende. Men dette er ikke helt uproblematisk. For at være sammen med hende, må han fortrænge de ubehagelige jalousifølelser: ”Hun var jo en konkurrent, men alligevel ikke rigtig, fordi hun ikke ville genere os i den fortrolighed, vi havde. Jeg stolede på Tore, og en pigemåtte han have på et tidspunkt, og det skulle være hende her, det kunne jeg mærke. Vi kunne få det rart sammen, rigtig rart [...]” (ibid. 79). At Tore på et tidspunkt vil finde sig en pige, er alligevel uundgåeligt: ”Jeg stolede på Tore, og en pige måtte han have på et tidspunkt, og det skulle være hende her, det kunne jeg mærke.”, og hvorfor være to musketerer, når man kan være tre: ”Så måtte vi indstille os på at være tre musketerer i stedet for to, og det var måske mere naturligt.” (ibid. 80). Hvor fru Junkersen får en ondskabsfuld (og dæmonisk) karakter, får deres trekant, påfaldende nok, karakter af at

være dennes modsætning – de tre musketerer, der *bekæmper* det onde. Også her lader jalousifølelserne sig vise (som det gjorde sig gældende med fru Junkersen), når han bliver nødt til at overbevise sig selv om deres venskab.

4.4.4.2 *Ellen*

Ellen er den mangel på tilfredsstillelse Janus føler i sit forhold til Tore (og Helle). På sin vis symboliserer hun det som han har fortrængt, for at kunne være en del af trekanten. Det hedder sig da også, at han "[...] fremgravede [...]" (Rifbjerg 1958: 166) hende. Og hun har da også det fortrængtes karakter, når han dyrker hende "[...] i smug." (ibid.). Hun er den enfoldige og vulgære modsætning til Helles madonnaagtige strålen (Rösing 2012 89), og har en ligefrem *kvalmende* effekt på ham: "Jeg havde kvalme, når jeg forlod hende, [...]" (Rifbjerg 1958: 166). Når han har været sammen med hende, går han *ned* til mørket for enden af trappen, som er "[...] ægte nok." (ibid.). Hendes værelse får, når han besøger hende, karakter af at være et tilflugtssted: "[...] og der tyede jeg hen, som var det en opiumshule." (ibid.). Og når han kommer til hendes hus foregår det i al hast, som om han har noget at skjule (min kursivering): "Når jeg kom til Ellens hus, *styrtede* jeg op ad trappen, som om jeg havde en forfølger." (ibid. 167). Endog kommer han til at tænke på den forhadte Poul, når han ser sig selv i hendes spejl: "Goddav, Poul! Hvordan har du det, dit dumme svin?" (ibid. 166). Når han ligger på hendes seng, tænker han på Tore og Helle (mine kursiveringer) "[...] som de spadserede af sted på en *lang* boulevard med *hinanden i hånden* og talte om *gode og sjove ting*." (ibid. 166).

Han forsøger da også, når han, sammen med Ellen, møder dem gående, at skjule hende som en slags dårlig samvittighed "Helle og Tore kom lige mod os, og jeg opdagede dem for sent til at dreje ned ad en sidegade eller trække Ellen ind i en port eller et eller anden." (ibid. 169). Og går, da dette ikke lykkedes ham, mod dem med "[...] fortvivlede skridt [...]" (ibid.). Hvor de kommer mod dem "[...] som to lysende skibe, der roligt og trygt stævner gennem vandet [...]", føler han sig som "[...] en ubåd, der er kommet uforvarende op til overfladen og nu ikke kan nå at dykke." (ibid.). Ellen beskrives da også, i forhold til Helle, som "[...] den fattige fugl overfor den rige [...]" (ibid.). Og endelig får hun det fortrængtes pludselige (og forstyrrende) betydning, når hun, ganske uventet, ringer til ham efter at han er blevet student: "Jeg smed tøjlet på med små irriterede kast. Hun havde absolut ingen ret til at bryde ind i idyllen nu." (ibid. 191). Og når deres efterfølgende møde får karakter af, at være noget, der

skal overstås hurtigst muligt: ”På få sekunder havde jeg cyklen på tophastighed og spurtede af sted ind mod byen. Jeg skulle lære hende, den mær.” (ibid. 192)

4.4.5 Fru Junkersen

Det er imidlertid fru Junkersen, der ender med at bryde trekanten, idet hun ved forførelsen af Tore, forårsager Helles død (og dermed er indirekte årsag til hans indlæggelse på sindssygehospitalet). Selvom den egentlige årsag til hendes selvmord ikke fremgår direkte, antydes den kraftigt i hendes bemærkelsesværdige opførsel over for Janus, der møder hende ved trappens afsats:

”Da hun nåede ned lige foran mig, stod hun stille og så på mig, som om jeg var en fjern slægtning, som man blev nødt til at vie et øjeblik opmærksomhed, før man atter kan koncentrere sig om det, der virkelig betyder noget. Jeg ville spørge, hvorfor hun havde sminket sig med grønt pudder i ansigtet, men hun trådte bare et lille skridt til side og fortsatte ned ad trappen med den ene knyttede hånd strakt ned langs siden.”(Rifbjerg 1958: 206)

Som læser kan vi med stor sandsynlighed gå ud fra, at hun da netop må have opdaget det, som Janus opdager efterfølgende, nemlig fru Junkersens forførelse af Tore: ”Der var intet lys i fru Junkersens værelse, men jeg kunne skimte hende i sengen. Jeg stod et øjeblik rædselsslagen i døren, men fandt en kontakt og tændte. Hun rørte sig overhovedet ikke, så kun lige på mig. Og jeg skulle have dræbt hende.” (Rifbjerg 1958: 207). Det næste vi hører til Helle, fremgår i det syn, der møder dem alle i kælderen:

”Helle sad i vognens bagsæde og var endnu mere bleg, end da jeg så hende sidst. Lugten af læder og benzin lå som en torden i det lukkede rum. Det så ud, som om hun sov. Hovedet var faldet ned og hang skråt mod skulderen, og motorens tomgang lød som en svag vuggevise.

En eller anden skreg bag mig, og i det samme så jeg blodet, der sivede ud under døren og ned over trinbrættet. Hendes hænder lå på hver side af hende, og fra håndleddet flød blodet næsten ikke mere.” (Rifbjerg 1958: 209)

At trekanten dermed er brudt som følge af fru Junkersens forførelse af Tore, synes med stor sikkerhed at kunne slås fast. Her er det imidlertid væsentligt at påpege, at hun i vis forstand spiser Tore, og dermed starter en kædereaktion af død og ødelæggelse, - som Anne-Marie Mai formulerer det i *Kvinder, mænd og andre små og større dyr*: ”Fru Junkersen er virkelig en løve-kvinde-edderkop, der æder små drenge og sender jomfruer i vanvid og død, og myten om hende ender ikke med, at hun nedlægges, eller magien brydes. Tværtimod: Hun nedlægger Tore og spreder død og vanvid omkring sig.” (Mai 2012: 76). Hun er et godt eksempel på kvinden, der ifølge Freud, vælger efter det narcissistiske ideal af den mand hun selv havde ønsket sig at blive. (Freud 1990: 458). For ved at spise Tore, inkorporerer hun ham i sig, og gør ham til en del af sig selv. Hun bliver - med andre ord - den mand hun ønsker at blive, når hun spiser Tore.

Og dertil følger eftervirkningerne af ødelæggelse, når Tore, som konsekvens af Helles død, mister forstanden (og ikke længere er i stand til at indgå i det vanlige venskab med Janus). Dette sker prompte efter Helles selvmord: ”Han gik ikke, som om han var vågen, heller ikke som en søvngænger, men med en sær ubevidst sikkerhed, som om han gik til noget godt, han havde ventet på i lang tid.” (Rifbjerg 1958: 229). Når han går ”som om han gik til noget godt, han havde ventet på i lang tid” kan det skyldes fru Junkersens forholdsvis tidlige seksuelle indgriben i deres forhold, og de seksuelle frustrationer, den har medført hos ham (vi husker hvordan hun skræmte Helle til ikke at ville have samleje med ham). Om ikke andet er det næste vi hører til Tore, at han er på et sindssygehospital:

”Tore plejer at sidde på en hvid bæk lige ved indgangen til afdelingen, når jeg kommer på besøg. Han ser faktisk godt ud. Han er meget solbrændt, og det mærkelige tøjbelte patienterne har til at holde bukserne oppe med, får ham på en måde til at ligne en spansk toreador. Han er jo sort nok i forvejen til at kunne være spanier. Han sidder for det meste alene, men en gang imellem snakker han med en eller anden af patienterne. Man kan ikke høre ret langt væk, at de siger noget til hinanden, men naturligvis har man også en vis tendens til at tale sagtere, når man er på et hospital, selvom man er udendørs.”(Rifbjerg 1958: 211)

At dette igen kan ledes tilbage til Helles død (og dermed fru Junkersen) tyder det på, når han (i sin mere eller mindre skizofrene tilstand), er fokuseret på noget andet, når Janus taler til ham:

Han smiler umærkeligt, når jeg fortæller ham noget, men for det meste er jeg sikker på, at han ikke hører efter. Alligevel kan han altid svare på de spørgsmål, jeg af og til stikker ind for at få at vide, om han er vågen. På en måde må han altså være delt i to personer, den ene lyttende efter mig, den anden lyttende efter noget andet. (212).

Endnu har han ikke været i stand til at afvikle dens eftervirkninger – og er derfor ikke kommet sig. Når han er delt i to personer kan vi da gå ud fra, at han lider af en traumatisk neurose, der fikserer ham til en bestemt oplevelse. Om denne siger Freud: ”De traumatiske neuroser frembyder tydelige tegn på, at de bunder i en fiksering til det traumatiske ulykkesøjeblik. I deres drømme gentager disse patienter regelmæssigt den traumatiske situation; [...]” (Freud 1990: 212). Undertiden behandles med chokbehandlinger: ”Han bliver bedøvet, og så giver de ham chok. De sørger først for at sprøjte en bestemt slangegift ind i ham, så han ikke i chokkrampen skal brække ryggen eller noget andet.” (Rifbjerg 1958: 212), og har trukket sig helt tilbage fra de ydre omstændigheder: ”Det er nærmest, som om han er taget på et kurophold eller har trukket sig tilbage fra omverdenen, fordi den blev forstøjjende eller påtrængende eller noget i den retning.” (ibid. 212). Det kan da heller ikke være tilfældigt, at han undertiden bliver så træt, at han dårligt er i stand til at snakke: ”Han bliver hurtigt træt på de dage, kan jeg se. Når der mangler et kvarter, begynder han at blive bleg, men alligevel snakker han, lige til vi siger farvel.” (ibid. 213), og at han ender med at sove hele foråret væk. (ibid. 214). Hans drømme får vi ikke noget at vide om (man kan da formode at der må være noget at spore i dem også), til gengæld får vi noget at vide om Janus, nemlig at han først i den senere tid, er ved at være kommet sig over sine mareridt: ”Dagene går bedre for mig hjemme nu. Hele historien er registreret, og det rasende, indvendige mareridt er trådt en smule i baggrunden.” (ibid. 214). Der er da noget der tyder på at han, i modsætning til Tore, *er* ved at være kommet sig over Helles død. Om ikke andet formår han ved romanens slutning at løsrive fra den, idet han løsriver sig fra Tore: ”Den lettelse, jeg følte, da jeg forlod ham i dag, var anderledes end den, jeg plejer at føle, når jeg tager fra hospitalet og Tore. Sædvanligvis er det kun en kortvarig lettelse på vej fra det ene mareridt til det andet, men i den sidste tid og mest i dag følte jeg en ærlig befrielse.” (ibid. 215 – 16).

4.5 Sammenfatning

Vi har nu set, hvordan den fortrængte seksualitet i den modernistiske udviklingsroman gestaltes i den enkeltes forhold til samfundet, som en eksperimenterende udviklingsproces. I modsætning til kollektivromanen er her ikke tale om lukkede forhold, hvor den enkeltes plads er bestemt fra begyndelsen. (Jørgensen og Wentzel 2005: 528). Der er derimod tale om en erkendende fase, hvor hovedpersonen (i modsætning til kollektivromanens karakterer) må gøre op med samfundets normer: Janus kan ikke uden videre proklamere sine homoseksuelle følelser over for Tore, men må i stedet skjule dem ved at inkorporere Helle som ”ven” i trekanten. Som erstatning for den jalousi (og det had), han føler i forhold til hende, må han opdigte et eventyrligt helt – fjende forhold imellem ham selv og fru Junkersen, hvor han påtager sig rollen som den fallerede helt, der aldrig helt formår at besejre den onde dæmon (der imidlertid går under mange navne).

De homoseksuelle følelser lader sig imidlertid ikke skjule, når han ikke længere kan fortrænge den jalousi, han føler for Helle: ”Jeg prøvede at overbevise mig om, at hans bekendtskab med Helle ikke betød noget for mig.” (Rifbjerg 1958: 90). I sit ambivalente forhold til hende ser han en mulighed for at komme tæt på Janus. Gennem hende kan han røre ved Tore ”[...] på en intim måde [...]” (ibid. 124), der ellers aldrig vil kunne lade sig gøre. På en og samme tid bliver hun hans jalousiobjekt, men også den mulighed, der kan bringe ham tættere på Janus. Således har også han (og ikke blot Tore) en interesse i, at hun skal gå i seng med ham for at styrke sammenholdet i trekanten. På samme vis, - fungerer hans forhold til Ellen som en analogi til det ubevidste. Hun bliver symbolet på den tilfredsstillelse han har givet afkald på, for at være en del af trekanten, – eller som Freud måske ville have formuleret det - de følelser han har fortrængt, for ikke at miste fællesskabet.

Endelig ødelægges trekanten, idet fru Junkersen forfører Tore og bliver den indirekte årsag til Helles selvmord, og Tores indlæggelse på sindssygehospitalet. Hvor Tore forbliver traumatiseret af Helles død, formår Janus at bryde med den, fordi han frigør sig fra sit idealistiske syn på Tore.

5 Konklusion

Den fortrængte seksualitet gestaltes både i den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsromanen i den enkeltes forhold til samfundet. Hvor personernes seksualitet i kollektivromanen har en lukket og forudbestemt karakter, udfolder den sig i udviklingsromanen i en eksperimenterende konfrontation med samfundets normer. I *Legetøj* møder vi karakterer, hvis uheldige fortrængninger fra begyndelsen er dømt til at gå galt. At deres naturlige seksualitet begrænses af samfundet (herunder staten), medfører at den afledes ad perverse veje, hvorfor man må give Freud ret, når han påstår, at perversionen skyldes seksuel fortrængning. Feddersen er et fremragende eksempel på dette, når han, - som følge af sit magtbegær, - ikke formår at give sit barn den hårdt trængte legehjælp, men i stedet bliver indirekte årsag til dets død. Lignende gør sig gældende for Herman Kejsler, der, med sin(e) sadomasochistisk(e) perversion(er), aldrig er vokset fra faderens afstraffelse, - og Ingolf Trane, der har en bemærkelsesværdig fetich for frimærker.

I *Den kroniske uskyld*, - er Janus ikke i stand til at udtrykke de forbudte følelser, han nærer for Tore, men må i stedet opfinde en eventyrverden, hvor han kan lade sin jalousi (og sit had) gå ud over fru Junkersen, - den onde dæmon, der truer med at opløse trekanten (imellem ham selv, Helle og Tore). På samme vis bliver Ellen et udtryk for den tilfredsstillelse, han har givet afkald på, når han ikke udtrykker sine sande følelser over for Tore, men i stedet fortrænger dem, for ikke at ødelægge sit forhold til ham (og Helle). Fru Junkersens ødelægger imidlertid trekanten, idet hun forfører Tore og følgelig bliver indirekte årsag til Helles selvmord og Janus' sindssyge. Hvor Tore fortsat traumatiseres af Helles død (og dermed forbliver sindssyg), formår Janus at bryde med den, idet han bryder med sit idealistiske syn på Tore, og ved romanens slutning føler "[...] en ærlig befrielse." Ligesom i *Legetøj* forsøges det fortrængte konsekvent forløst ad alternative (unaturlige) veje, blot er her ikke tale om deciderede perversioner, men nok snarere om fejlslagne, konfronterende forsøg på at opnå tilfredsstillelse. I begge romaner får den seksuelle fortrængning, - på den ene eller anden måde, - et dødeligt udfald. Dette så vi tydeligt i Feddersens barnedrab, såvel som i Helles selvmord.

Endelig må der, uden tvivl, siges at have fundet en udvikling sted. Hvor karakterernes seksualitet i kollektivromanen har en kollektiv karakter, er den i udviklingsromanen et individuelt anliggende. I modsætning til kollektivromanens karakterer, *konfronterer* Janus sine fortrængninger, og er derfor også

i stand til at handle ud fra dem. Og alt dette sker i takt med, at synsvinklen forandres fra at omfatte kollektivet, til at omfatte den enkelte og dennes seksuelle konfrontationer.

6 Epilog

Man kan nu undre sig over hvorvidt den seksuelle fortrængning også har en større betydning i nutidens moderne samfund. I hvert fald synes den i den socialrealistiske kollektivroman og den modernistiske udviklingsromanen at være enorm. Det er imidlertid et godt spørgsmål, hvorvidt det vil være muligt at lave en lignende undersøgelse med nutidens kollektiv- og udviklingsromaner. Den fortrængte seksualitet synes, i nyere tid, at være undervurderet eller delvist fraværende. Men om ikke andet kunne Simon Fruelunds *Borgeligt tussmørke* (2006) eller Dennis Gade Kofods *Nexø Trawl* (2007) (der begge udforsker de psykologiske mekanismer, som ytrer sig inden for et kollektiv) være mulige kandidater til en videre undersøgelse. Naja Marie Aidt, Helle Helle, Jan Sonnergaard, Lone Hørslev og Josefine Klougart er da også navne, som kunne være værd at se nærmere på, når det (som ved Rifbjerg) drejer sig om udviklingsforløbet hos et ungt individ.

En videre analyse af disse kunne kaste nyt over et dødt område – og dette med rette. For i hvilken retning bevæger vi os nu? Er seksualiteten endnu en individuel sag, eller er den på vej til endnu engang at blive kollektiv – eller noget helt tredje? I en tid hvor den økonomiske krise kradser, og samfundsforholdene står over for en uundgåelig forandring, der meget vel kan komme til at berøre den enkeltes seksualitet, er disse spørgsmål måske vigtigere end nogensinde før. Problematikken ved drifternes undertrykkelse forlader os nok aldrig, og vil med stor sandsynlighed altid være til stede i et civiliseret samfund.

7 English summary

As I introduced my master's thesis, I stated that the impact of sexual repression within the social realistic novel and the modernistic novel seems understated and hence deserves closer attention. Using Freud's *psychoanalysis* – his theory about sexual repression and how it has a decisive effect on human behavior, I took my point of departure in two outstanding Danish novelists, HC Branner and Klaus Rifbjerg, who both render the impact of sexual repression in remarkable ways (to my notion at least). Taking my point of departure in each of their respective novels *Legetøj* (Toys, 1936) and *Den kroniske uskyld* (Chronic innocence, 1958), I put forth the following thesis:

How is sexual repression rendered within the social realistic collective novel and the modernistic developmental novel ? Is there a progress going on (from one novel to the other)? And if this is so – how does it show?

Both in the social realistic collective novel and the modernistic developmental novel, sexual repression was rendered in relation to society and its sexual restrictions on the individual. In *Legetøj* several of the characters conducted in perverted behavior as they were forced to repress their natural drives (It is worth remembering that fascism and its sexual suppression was arising in Denmark at the time – as well as in the rest of Europe). Hence one of Freud's central theories - that sexual repression may result in perverted behavior amongst the individual – showed most explicitly in the behavior of Feddersen (the clerk of the toy factory), who indirectly kills his baby trying to cure it with mumbo jumbo rather than calling the doctor (who is desperately needed). Likewise the owner of the toy factory, Herman Kejser, suffers from sadomasochistic perversions that are rooted in early childhood abuse (his father used to pull down his pants and whip him when he was a child). Moreover, one of the employees, Ingolf Trane, has a masturbatory fetish for stamps (that makes him behave in ways that are not usual for an ordinary stamp collector).

In *Den kroniske uskyld*, the main character, Janus, is torn between the role of a friend and that of a closeted homosexual. Not being capable of expressing his (homosexual) feelings for his friend, Tore, he invents a fantastic world in which one of the main characters, fru Junkersen, becomes the target of the jealousy (and hatred) he feels towards Tore's girlfriend, Helle. Having met a four year older office

girl, he tries to compensate for his repressed feelings by abusing her, only to be reciprocated with a “terrible dissatisfaction”. The more he abuses her, the more he realizes the futility of trying to deny his true feelings, that is, his repressed homosexual feelings for Tore. By seducing Tore, fru Junkersen becomes the indirect cause of Helle’s suicide and henceforth also Tore’s insanity. As Tore remains traumatized from Helle’s death, Janus manages to recuperate as he breaks with his idealistic view on Tore, thus feeling alleviated towards the end of the novel.

I have hence concluded that there is, indeed, an ongoing process between the two types of novels. In the collective novel, the sexuality of the characters is (pre)determined by the collective, whereas it becomes a private case for the individual in the developmental novel: Unlike the characters of the collective novel, Janus is actually capable of confronting his repressions and hence also capable of acting upon them. That is, conclusively, to say that there is a change in point of view from collective sexuality to individual sexuality.

8 Litteraturliste

8.1 Primærlitteratur

Branner, HC: *Legetøj*. Roman. Gyldendal, København, 1961.

Rifbjerg, Klaus: *Den kroniske uskyld*. Roman. 1958. Det schønbergske forlag, København, 1958.

8.2 Sekundærlitteratur

Branner, H.C.: *Rytteren*. Roman. H. P Hansens Bogtrykkeri, København, 1949.

Branner, H.C.: *Om lidt er vi borte*. Novellesamling. Nordisk Bogproduktion A.S., Haslev, 1969.

Bredsdorff, Thomas: *Sære fortællere* – Hovedtræk af den ny danske prosakunst i tiåret omkring 1960.

Frandsen, Johs.: ”Jeg bør elskes! Kronisk uskyld i den ungdomskulturelle vending” pp. 13-33 in *Skyld og uskyld i mellemtiden*, Syddansk Universitetsforlag, Viborg A/S, 2012

Freud, Anna: *Jeg’et* og forsvarsmekanismerne. Hans Reitzel, København, 1962.

Freud, Sigmund: *Society and its discontents*. Penguin Books.

Freud, Sigmund: *Drømmetydning I*. Bianco Lunos bogtrykkeri A/S, Copenhagen, 1960.

Freud, Sigmund: *Drømmetydning II*. Bianco Lunos bogtrykkeri A/S, Copenhagen, 1960.

Freud, Sigmund: *Psykoanalysen i grundtræk*. Det lille forlag, Frederiksberg, 1998.

Freud, Sigmund: *Afhandlinger om seksualteori*. Hans Reitzels forlag, København, 1985.

Freud, Sigmund: *Psykoanalyse* – samlede forelæsninger. Hans Reitzels forlag, Nørhaven A/S, Viborg,

Frederiksen, Maja.: ”... selvom man selvfølgelig ikke kan vise sådan noget eller gøre det i

virkeligheden.” Begær mellem mænd i *Den kroniske uskyld*” pp. 101-117 in *Skyld og uskyld i mellemtiden*, Syddansk Universitetsforlag, Viborg A/S, 2012.

Hansen og Jørgensen m.fl.: *Litteraturhåndbogen 1*. Nordisk Forlag A/S, Copenhagen, 1996.

Jarlby, Janne: H.C. Branner – Splittelse og kontinuitet. Syddansk Universitetsforlag, Narayana Press, Gylling, 2003.

Johansen og Frandsen: *Skyld og uskyld i mellemtiden* – Klaus Rifbjergs *Den kroniske uskyld*. Syddansk Universitetsforlag, 2012

Jørgensen og Olesen: *Omkring den kroniske uskyld*. Hans Reitzels forlag, København, 1974.

Jørgensen og Wentzel: *Hovedsporet*. Nørhaven Book, Viborg, 2005.

Olsen og Thomsen m.fl.: *Fokus på Freud*. Hans Reitzels forlag, Gylling, 2006.

Mai, Anne-Marie: *Danske digtere i det 20.århundrede I*. Gads Forlag, København, 2002.

Mai, Anne-Marie: *Danske digtere i det 20.århundrede II*. Gads Forlag, København, 2001.

Mai, Anne-Marie: ”Kvinder, mænd og andre små og større dyr i *Den kroniske uskyld*” pp. 69-87 in *Skyld og uskyld i mellemtiden*, Syddansk Universitetsforlag, Viborg A/S, 2012.

Mortensen og Schou. *Gads danske forfatterleksikon*. Narayana Press, Gylling, 2003.

Mortensen og Schack. *Dansk litteraturs historie*. Narayana Press, Gylling, 2006.

Ottosen, Leo: *H.C. Branners tidlige forfatterskab*. Nordisk Bogproduktion A.S, Haslev, 1975.

Reich, Wilhelm: *Fascismens Massepsykologi*. Lakner bogtryk A/S, København, 1974.

Rifbjerg, Klaus: *Og andre historier*. Krohns Bogtrykkeri, København, 1967.

Rifbjerg, Klaus: ”Klaus Rifbjerg: Janus og Tore” pp. 9-13 in *Skyld og uskyld i mellemtiden*, Syddansk Universitetsforlag, Viborg A/S, 2012.

Rösing, Lilian: ”Er *Den kroniske uskyld* en tragedie?” pp. 87-101 in *Skyld og uskyld i mellemtiden*, Syddansk Universitetsforlag, Viborg A/S, 2012.

T.L Markey: *HC. Branner*. Twayne Publishers, Inc. New York, 1973.

Vosmar, Jørn: *H.C. Branner*. Gyldendal, København, 1959.

Ørngaard, Per: *Tæt på forfatterne* – Klaus Rifbjerg. Nordisk Bogproduktion A.S., Haslev, 1977.